GUIA DE RECURSOS SOBRE DIVERSITAT RELIGIOSA I DE CONVICCIONS

Organització de les Nacions Unides per a l'Educació, la Ciència i la Cultura

CENTRE UNESCO DE CATALUNYA
UNESCOCAT

GUIA DE RECURSOS SOBRE DIVERSITAT RELIGIOSA I DE CONVICCIONS

Guia de recursos sobre diversitat religiosa i de conviccions

© Centre UNESCO de Catalunya - Unescocat

Nàpols, 346 1er. 08025 Barcelona

www.unescocat.org

Amb la col·laboració de la **Fundació Banc Sabadell**, del **Departament de Vicepresidència de la Generalitat de Catalunya** i de la **Regidoria de Drets Civils de l'Ajuntament de Barcelona**.

Realització editorial:

Montflorit Edicions i Assessoraments, sl.

Disseny:

Kira Riera

Impressió:

Gramagraf, SCCL.

Corders, 22 - 28. 08911 Badalona

Primera edició: agost de 2009

ISBN: 978-84-95705-84-6

Dipòsit legal: B-32778-2009

Aquest llibre està imprès en paper reciclat.

GUIA DE RECURSOS SOBRE DIVERSITAT RELIGIOSA I DE CONVICCIONS

Organització de les Nacions Unides per a l'Educació, la Ciència i la Cultura

CENTRE UNESCO DE CATALUNYA
UNESCOCAT

SUMARI

INTRODUCCIÓ 7

LLIBRES I ALTRES RECURSOS DE TEMÀTICA RELIGIOSA 9

Perspectiva general 11
Tradicions religioses 27

Budisme *27*
Cristianisme *32*
Fe bahá'í *43*
Hinduisme *44*
Islam *47*
Jainisme *55*
Judaisme *56*
Religions ancestrals i indígenes *58*
Religions xineses *59*
Sikhisme *60*

Diàleg interreligiós 61
Laïcitat i religions 71
Art, literatura, ciència 75

INTRODUCCIÓ

La diversitat religiosa forma part destacada de l'arc de Sant Martí de la diversitat. Parlem de biodiversitat, de diversitat cultural, de diversitat lingüística i d'altres diversitats, però la veritat és que la diversitat religiosa llueix amb una esplendor especial, sigui per bé o sigui per mal. La diversitat de creences i conviccions ha estat sovint —històricament en tenim moltes proves— a l'arrel de conflictes i de guerres. També ha estat, i és, font de resolució de conflictes. En qualsevol cas, la religió forma part de l'imaginari i de la intel·ligència afectiva que conforma cosmovisions i paradigmes culturals. La diversitat religiosa és també un patrimoni cultural, ètic i espiritual de la humanitat que ens interessa a tots, siguem o no creients.

La present publicació vol ser una guia per ajudar al coneixement inicial i aprofundit de la diversitat religiosa al nostre país i al món. Per aquest motiu us oferim informacions sobre els materials relacionats amb la diversitat religiosa que podeu trobar al mercat i que són de qualitat. Tots els materials seleccionats són, d'una manera o d'una altra, significatius. Aquests materials han de servir al principiant i també a qui vol desenvolupar, corregir i matisar coneixements ja existents, respondre interrogants, descobrir causes i història, conseqüències i perspectives de futur. La guia s'adreça principalment a educadors i a biblioteques, però també pot ser molt útil a periodistes, polítics i professionals de l'àmbit de la diversitat cultural i religiosa.

Els apartats dedicats al cristianisme i a l'islam tenen una extensió clarament superior a causa de la seva història i de la seva implantació social més àmplia. En l'apartat dedicat al cristianisme s'ha reservat un paper important a les publicacions que desenvolupen la reflexió sobre el valor de les religions no cristianes, reflectint el debat i la diversitat d'interpretacions que aquest tema ha anat generant a l'interior de les comunitats.

En general s'han prioritzat les obres en català i castellà. Quan es fa referència a obres en anglès i en francès és per la seva especial rellevància.

Hem decidit fer recomanacions per a una biblioteca bàsica pública o personal, si l'interès pel tema és gran. Ho hem fet de manera molt senzilla, marcant les publicacions especialment recomanades amb un asterisc.

El llibre que teniu entre mans és el resultat del treball d'experts en ciències de la religió, teòlegs, educadors i de la Comissió d'Ensenyament de l'Associació UNESCO per al Diàleg Interreligiós (AUDIR). Aquesta obra s'ha d'inscriure, doncs, en el marc de la campanya d'aquesta organització per promoure l'ensenyament de la cultura religiosa de manera generalitzada en el nostre sistema educatiu. Aquesta campanya, que és modesta i gairebé silenciosa, ja fa anys que dura, no pas sense obstacles sensibles de la part d'algunes autoritats religioses; amb tot, mantenim l'esperança que aquestes autoritats tinguin, amb el pas del temps i el progrés de la reflexió, una millor disposició per acollir una proposta que no pretén altra cosa que superar un analfabetisme religiós perillós per a la convivència.

La present publicació és una guia situada en el temps i en l'espai i se sap inacabada, incompleta. Ha estat el resultat de molts dubtes i esforços, però es considera oberta, en constant revisió i actualització, com no podria ser d'altra manera. Així doncs, es preveuen reedicions que incorporin les publicacions noves i aquelles que hagin estat oblidades. Estarem atents de manera especial a les recomanacions provinents d'experts de l'àmbit de les ciències de les religions i de les diferents tradicions religioses.

En el capítol d'agraïments mereixen una menció especial els dos coordinadors del projecte, Cristina Monteys i Òscar Craviotto; Margarita Serra, responsable del Departament d'Educació del Centre UNESCO de Catalunya; Albert Moliner, Jordi Batalla i Jordi Puig, que han contribuït a la selecció i breu descripció del material; tots els membres de les diferents comunitats religioses que han format o formen part de la Comissió d'Ensenyament d'AUDIR, i Susanna Martí i Àlex Cosials, del servei de biblioteca del Centre UNESCO de Catalunya.

Hem de donar les gràcies també als patrocinadors que han cregut en aquest projecte des del principi i que han mostrat la seva convicció, comprensió i paciència. Ens referim, en primer lloc, a la Fundació Banc Sabadell i, també, a la Direcció General d'Afers Religiosos de la Generalitat de Catalunya i a la Regidoria de Drets Civils de l'Ajuntament de Barcelona. Sense ells la iniciativa no hauria estat viable.

Aquesta nova eina per al coneixement de la diversitat religiosa que ara us oferim ve a completar altres eines com el *Calendari interreligiós*, el *Vocabulari de les religions* i el dossier pedagògic *Vine a la festa*. Estem preparant nous instruments que esperem presentar properament.

Francesc Torradeflot

Centre UNESCO de Catalunya

» Introducció

LLIBRES I ALTRES RECURSOS DE TEMÀTICA RELIGIOSA

PERSPECTIVA GENERAL

A

Associació UNESCO per al Diàleg Interreligiós. *Vine a la festa. rituals, cultures i religions del món*. Barcelona: Unescocat: Associació UNESCO per al Diàleg Interreligiós, 2008. *

Guia detallada de les festes més importants de cada religió que conté un recull de propostes i materials didàctics orientats a l'ensenyament secundari. Aquesta tercera edició, renovada i ampliada, incorpora un dossier de consulta amb tres festes de cadascuna de les tradicions religioses incloses en el llibre així com una explicació dels elements bàsics de cada tradició. És útil per presentar la diversitat religiosa a l'aula des d'una perspectiva positiva i lúdica. Les tradicions incloses són: budisme, cristianisme, fe bahaista, hinduisme, islam, judaisme i sikhisme.

Associació UNESCO per al Diàleg Interreligiós. *Vocabulari de les religions per a mitjans de comunicació.* Barcelona: Centre UNESCO de Catalunya, Angle, 2004. *

Obra de referència en català sobre la diversitat religiosa. Tot i que anava adreçada principalment als professionals de la comunicació per tal d'evitar errors i simplificacions que afavorissin estereotips i prejudicis, s'ha convertit en un diccionari manual sobre les creences i conviccions presents a Catalunya. A més a més, té el valor afegit d'haver estat assessorat i reconegut pel Termcat, la qual cosa l'ha convertit en una eina eficaç i innovadora de normalització de la nostra llengua. L'obra és el resultat de la col·laboració d'experts en ciències de la religió, d'experts de les diferents tradicions religioses i conviccions presents a Catalunya i de filòlegs del Termcat, tots ells coordinats per Cristina Monteys i Francesc Torradeflot del Centre UNESCO de Catalunya.

Associació UNESCO per al Diàleg Interreligiós. *Religions i objectius del mil·lenni*. Barcelona : Centre UNESCO de Catalunya-Unescocat, 2009.

És una obra de més de vint autors de diferents tradicions religioses, la majoria d'ells membres del Grup Inicial de l'Associació UNESCO per al Diàleg Interreligiós (AUDIR), i coordinada pel personal d'AUDIR. Aquest grup va treballar durant més de dos anys els Objectius de Desenvolupament del Mil·lenni (ODM) des de l'òptica de les diferents tradicions religioses, centrant-se a considerar, si les tradicions religioses han de treballar, per què i com, en favor de l'assoliment d'aquests objectius de les Nacions Unides. La segona part inclou també les aportacions

d'un grup significatiu de líders religiosos internacionals. Permet una lectura continua per tradició i una transversal per objectiu. És un instrument interessant i únic al món per a les comunitats religioses, per al moviment interreligiós i, en general, per a tots els actors socials que pretenen aconseguir la implicació de tota la societat i, per tant, també de les persones i organitzacions religioses. Aquesta obra mostra com el diàleg entre religions pot treballar sinèrgicament per assolir fites socials, especialment des d'una plataforma local.

B

Baset, J.-C. *Calendari interreligiós*. Barcelona: Unescocat: Associació UNESCO per al Diàleg Interreligiós, 2000- . *

Cada any, Unescocat publica el calendari interreligiós, que conté les festes i dates significatives de dotze tradicions religioses, així com les celebracions civils catalanes i d'altres indrets més importants. Cada any inclou un tema central transversal que reflecteix les diferents maneres d'interpretar-lo per les tradicions religioses i laiques que són presents al calendari. Les darreres edicions inclouen l'any escolar més el natural (setze mesos). Aquest calendari és indicat per treballar la diversitat religiosa en dos vessants: el primer, a través de les festes de les diferents tradicions religioses, i el segon, mitjançant el tema central del calendari: els aliments, la natura, el pelegrinatge... És una bona manera de «normalitzar» la diversitat religiosa en la societat.

Bleekerr, C. J.; Widengren, G. *Historia religionum: manual de historia de las religiones.* Madrid: Cristiandad, 1973. 2 v.

Manual d'història de les religions que consta de dos volums. Pel que fa al seu plantejament, se centra en determinats punts estructurals i transversals en què coincideixen les diverses religions del món (essència, evolució històrica, interpretacions de la divinitat i de l'ésser humà). El primer volum analitza les religions que ja no són vigents en l'actualitat, però que van influir en el sorgiment de les que avui coneixem. El segon està dedicat a les religions actuals, i se centra en les constants religioses per explicar el contacte dels homes amb la transcendència.

Bosch, J. *Para comprender las sectas*. Estella: Verbo Divino, 1993. *

Llibre escrit amb rigor i respecte per explicar el fenomen de les sectes i el significat que li és propi. Concebut des del respecte als altres, lluny de la visceralitat i del prejudici, es tracta d'una mirada respectuosa envers les minories religioses que viuen al marge de les grans religions i de les esglésies majoritàries, i presenta una panoràmica del món religiós marginal.

Buades, J.; Vidal, F. *Minorías de lo mayor: religiones minoritarias en la Comunidad Valenciana.* Barcelona: Icaria; Madrid: EPC, Pluralismo y Convivencia, 2007. (Pluralismo y Convivencia; 2)

Minorías de lo mayor, segon volum de la col·lecció «Pluralismo y Convivencia», presenta un mapa detallat de la presència de les minories religioses al País Valencià. A més, ofereix un recorregut per la seva trajectòria, organització, culte i activitats, i explica les seves relacions amb altres confessions, amb les institucions públiques i amb la societat civil.

C

Cousins, E., dir. *World spirituality: an encyclopedic history of religious quest*. New York: The Crossroad Publishing Company, 1980. 25 v.

> És una obra de referència de la història de l'espiritualitat humana. Entre els seus autors i directors de volums hi figuren els més grans experts en mística i espiritualitat de les diferents tradicions religioses i conviccions (cal ressaltar l'historiador de la Universitat de Chicago, Bernard McGinn). La immensa majoria dels autors dels 25 volums són professors i investigadors d'universitat. No es tracta de difondre missatges espirituals sinó de mostrar, des del rigor i l'anàlisi, la història i la naturalesa de l'espiritualitat. Les espiritualitats tractades són: l'asiàtica arcaica, l'europea arcaica, l'africana i d'Oceania, nativa mesoamericana i sud-americana, i l'índia nord-americana, dos volums per a l'espiritualitat hindú, dos per a la budista, taoista, confuciana, i la del Pròxim Orient, dos per a l'espiritualitat jueva i mediterrània clàssica, tres volums per a la cristiana, dos per a l'espiritualitat musulmana, moviments moderns esotèrics, recerca secular, dos volums dedicats a la trobada d'espiritualitats i un diccionari d'espiritualitat del món. Un conjunt de bones adreces i referències i el fet que cada volum compta amb les aportacions d'un seguit d'autors especialitzats, permet una visió il·lustrada i rigorosa de la gran diversitat espiritual. L'editor general de la col·lecció, Ewert Cousins, afirma que parlar d'espiritualitat vol dir parlar de la "dimensió interior de la persona", "del més profund centre de la persona", on "la persona viu l'experiència de la realitat última", que moltes tradicions anomenen "esperit". Un índex temàtic i un d'autors finals completen una sèrie d'obres magnes en una col·lecció única. És una col·lecció recomanable per a biblioteques i per als cercadors que no puguin perdre temps en banalitats poc fiables i que vulguin copsar l'"esperit humà" obert a la transcendència en la seva essència.

D

Delumeau, J., dir. *El hecho religioso: enciclopedia de las grandes religiones*. Madrid: Alianza, 1995.

> El llibre és una invitació a reflexionar sobre l'home religiós de tots els temps i civilitzacions partint de la diversitat de creences, tradicions i costums que s'hi descriuen. Per tant, el que es pretén és mostrar la diversitat del patrimoni espiritual de la humanitat i descobrir l'aspecte més intrínsec de cada confessió de fe: el cristianisme, el judaisme, l'islam, l'hinduisme, el budisme...

Díaz, C. *Manual de historia de las religiones*. 3a ed. Bilbao: Desclée de Brouwer, 1999. (Biblioteca Manual Desclée; 15)

> Aquest treball comparatiu de les tradicions religioses explica i analitza cronològicament deu religions, antigues i actuals, exposant des de l'interior de cadascuna allò més significatiu i representatiu del propi missatge, tot buscant les semblances i diferències entre elles per tal d'aconseguir-ne una millor comprensió.

Díaz-Salazar, R., [et al.], ed. *Formas modernas de religión*. Madrid: Alianza, 1994. (Alianza Universidad; 783)

> Una sèrie d'intel·lectuals com Rafael Díaz-Salazar, José Luis Aranguren, Joan Estruch... se centren en l'anàlisi de les noves religions laiques i els nous déus de la modernitat. Segons ells, juntament amb el triomf del neocapitalisme estan sorgint noves formes institucionalitzades de religió. Per una banda, les velles confessions religioses tradicionals estan assistint a un procés de buidament intern per un excés d'institucionalització. Per l'altra, fan acte de presència les «religions laiques de salvació»: el socialisme, el culte als diners, a l'esport, el feixisme, el nacionalisme, el terrorisme, el messianisme... amb unes

formes místiques: la revolució, l'anarquisme, l'ecologisme, el pacifisme...

Díez de Velasco, F. *Breve historia de las religiones*. Madrid: Alianza, 2006. (Humanidades. Religión y Mitología; 4112)

L'objectiu de Francisco Díez de Velasco en aquest llibre és explicar de manera sintètica, assequible i rigorosa el pes específic que les religions ostenten en el nou mil·lenni. Al capítol introductori delimita el concepte de religió. A continuació, es classifiquen les diferents religions en cinc grans grups d'estudi que configuren els cinc capítols següents: les religions ètniques i la seva multiplicitat; les imperials (Egipte, Mesopotàmia, Xina...), centrades en el poder simbòlic del sobirà; les religions nacionals, basades en la cohesió social (la grega, la romana, el judaisme, el mazdeisme, el xintoisme), i per últim, les universals, que consideren tota la humanitat com a possibles fidels (cristianisme, hinduisme, budisme, islam...).

Díez de Velasco, F. ed. *Religiones entre continentes: minorías religiosas en Canarias*. Barcelona: Icaria, 2008. (Pluralismo y Convivencia; 4)

Aquest és el quart volum de la col·lecció «Pluralismo y Convivencia» i vol ser una aportació al procés de visualització i de reconeixement de les confessions minoritàries a les Canàries, així com oferir elements per a una comprensió més profunda de la diversitat religiosa. Per això tracta la història de l'arxipèlag, la seva situació atlàntica entre tres continents i la seva obertura a noves influències per poder fer una anàlisi de la diversitat religiosa canària.

Droit, R.-P. *Les religions explicades als fills*. Barcelona: La Campana, 2009.

Un llibre per a nois i noies a partir de setze anys, que també és molt útil als adults com a font d'informació cultural, precisa o objectiva del món de les religions a través del diàleg.

Dumortier, B. *Atlas de las religiones: creencias, prácticas y territorios*. Barcelona: Icaria: ECSA, 2003. *

Aquest atles explora els sistemes de representació, les normes de vida, les pràctiques culturals i els territoris que han organitzat les diferents religions al món. L'enfocament geogràfic permet localitzar les religions i convida també a la reflexió sobre la inscripció espacial de la religió, de l'àrea homogènia a l'enclavament i al gueto. Els mapes de l'atles revelen realitats religioses complexes: per exemple, ofereix un mapa de l'Àfrica amb els matisos oportuns per veure els enclavaments islàmics, cristians i autòctons. També tracta, als mapes, els conflictes ètnico-religiosos per aclarir la seva comprensió. Amb més de cinquanta mapes, aquest atles ofereix una lectura nova i sintètica del fet religiós.

Duquesne, J. *Déu explicat als meus néts*. 2a ed. Barcelona: Empúries, 2001. (Biblioteca Universal Empúries; 141).

Aquest llibre, adequat per a joves a partir de catorze anys, ens parla de la fe, de Déu i de les preguntes que sovint sorgeixen als infants i joves sobre què vol dir creure en Déu amb un llenguatge planer.

E

Eliade, M. *Historia de las creencias y las ideas religiosas*. Madrid: Cristiandad, 1978-1984. 4 v.*

Els tres volums que formen aquesta obra de Mircea Eliade representen, en conjunt, una

de les més importants creacions culturals del nostre segle. L'erudició, la força intel·lectual i la capacitat sintètica de l'autor ofereixen com a resultat una visió de les tradicions religioses que dóna llum sobre la unitat fonamental dels fenòmens religiosos.

El primer volum condueix el lector des de les primeres manifestacions magicoreligioses dels homes i dones prehistòrics fins la difusió del culte a Dionís, passant per les religions de Mesopotàmia i de l'Antic Egipte, la d'Israel, la dels indoeuropeus, les de l'Índia abans de Buda, la grega i la iraniana. El segon volum està dedicat a les religions de l'antiga Xina, al budisme i al naixement del cristianisme. El tercer continua des de sant Agustí fins la Il·lustració, recull la història de les esglésies cristianes i estudia Mahoma i el naixement de l'islam, com també la mística jueva, la cristiana i la islàmica.

El quart i últim volum és la culminació dels tres primers amb textos d'una sèrie d'especialistes en la matèria que van seguir les directrius temàtiques de Mircea Eliade després de la seva mort. Aquest volum tracta les religions autòctones d'Austràlia, Oceania, l'Amèrica del Sud, Central i del Nord, el Japó, la Xina, Indonèsia i l'Àfrica Occidental.

ELIADE, M., DIR. *The Encyclopedia of Religion*. New York: Macmillan, 1987. 16 v. *

La millor eina del planeta per al coneixement de la història i la naturalesa de la diversitat religiosa. D'un altíssim nivell acadèmic, és el punt de partença obligat per a qualsevol estudi seriós sobre el fet religiós en general, sobre les ciències de la religió i sobre les religions concretes en particular. Imprescindible en les biblioteques de qualitat.

ELIADE, M. *Tratado de historia de las religiones: morfología y dinámica de lo sagrado*. 2a ed. Madrid: Cristiandad, 1981. (Academia Christiana; 13) *

Mircea Eliade ens ofereix aquesta obra clàssica amb la qual aconsegueix el reconeixement de la història de les religions com a matèria científica i que se li atorgui el caràcter de disciplina universitària. Mitjançant una anàlisi dialèctica del sagrat, el llibre planteja la possibilitat d'una vida santificada del cos i de l'esperit, la importància del símbol en la vida dels pobles i el significat de la religiositat còsmica. Aquest tractat ofereix la clau per comprendre la història de les religions, que es redueix a l'aparició cronològica de la hierofania o manifestació del sagrat en el seu contacte amb l'ésser humà.

ELÍAS MATAS, J. *Las grandes tradiciones religiosas*. Barcelona: Octaedro, 2009.

És una obra resumida, de consulta general. L'obra pretén mostrar un perfil fonamental i general i ser una aproximació a les diferents formes i manifestacions de les grans tradicions religioses del món. El llibre té dues parts: la primera està dedicada a l'hinduisme, budisme i taoisme; la segona, al judaisme, cristianisme i a l'islam. A més, al final d'alguns capítols, s'inclou un apèndix per tractar certes religions minoritàries. Després del capítol de l'hinduisme es presenten el jainisme i el sikhisme. Al final del budisme s'introdueix el xintoisme. A continuació del taoisme es tracta el confucianisme, ambdues religions xineses. Després de l'islam es tracta la Fe Bahá'í. El llibre pot ajudar el lector a copsar el paper essencial de les religions en les cultures i civilitzacions del planeta.

ESTRUCH, J. [ET AL.]. *Les altres religions: minories religioses a Catalunya*. Barcelona: Mediterrània, 2004. *

Aproximació rigorosa i senzilla als diferents corrents religiosos que viuen a Catalunya a partir d'una sèrie d'entrevistes amb els seus representants per part de quatre sociòlegs (els mateixos autors del llibre). Les religions

analitzades són: el judaisme, el cristianisme ortodox, el cristianisme protestant, els adventistes, els mormons, els testimonis de Jehovà, l'islam, els bahaistes, l'hinduisme, els sikh, el budisme i el taoisme.

F

Fradera, M.; Guardans, T.; Juncà, S. *El fet religiós*. Barcelona: Eumo, 1996. (Senderi: Quaderns d'Educació Ètica; 16) *

El llibre vol posar de relleu el fet que la religió és un fenomen molt vast i antic que ha influït i continua influint en la història de l'home. Al mateix temps, proposa reflexionar sobre el desinterès progressiu pel fet religiós, i fa veure la necessitat de conèixer les diverses manifestacions religioses al món. Està pensat per a joves entre dotze i setze anys que siguin estudiants de secundària i per a membres d'associacions cíviques, així com per a les persones responsables de la seva educació.

G

García Hernando, J., dir. *Pluralismo religioso en España.* Vol. I: *Confesiones cristianas.* Madrid: Sociedad de Educación Atenas, 1992.

Aquest primer volum de l'obra dirigida per Julián García Hernando tracta el fenomen del pluralisme religiós a Espanya com a fet real i estès al llarg del territori, encara que a la vegada bastant desconegut perquè no ha estat prou analitzat ni difós. El llibre, que recull les principals confessions cristianes existents a Espanya, vol donar a conèixer aquest pluralisme des d'una òptica ecumènica i forjada en el respecte per qui és diferent.

García Hernando, J., dir. *Pluralismo religioso en España.* Vol. III: *Religiones no cristianas.* Madrid: Sociedad de Educación Atenas, 1997.

El tercer volum de l'obra dirigida per Julián García Hernando és un estudi que ens aproxima a la realitat històrica, doctrinal, ritual i sociològica de les religions, tant les històriques com les més recents. En aquest sentit apareixen el judaisme, l'islam, el budisme (tant en la seva branca tibetana com en la zen), l'hinduisme, la fe bahaista i les diverses religions afroamericanes. A més, conté capítols dedicats al fenomen religiós i a la situació de les religions a Espanya des d'una perspectiva sociològica, i s'hi fa una aproximació teològica i al diàleg interreligiós.

Garzón, B., [et al.] *Les intuïcions fonamentals de les grans religions*. Barcelona: Cruïlla, 1991. (Cristianisme i Cultura; 1)

Aquesta obra és un estudi sobre el fenomen religiós que busca els aspectes bàsics que tenen en comú les grans religions en general. Tracta els grans universos simbòlics i religiosos així com els aspectes transversals del fet religiós en totes les tradicions. També s'explora la influència de tots aquests fenòmens que tenen en comú les religions en els comportaments i costums de les persones i de les societats.

Guardans, T.; Puigardeu, O. *Una història de les religions, tal qual.* Barcelona: Octaedro, 2009. *

Història de les religions amb un ampli recull de materials —mapes, textos, imatges i vocabulari— molt apropiada per a secundària i com a introducció al món de les religions. El llibre s'estructura en tres parts: la primera fa un retrat de les diferents religions en el seu origen, la segona es defineix com una història de l'evolució de les religions, i per últim, la tercera part mostra les religions en el món contemporani.

Guerra Gómez, M. *Historia de las religiones*. Madrid: Biblioteca de Autores Cristianos, 1999. (Sapientia Fidei) (BAC Manuales; 21)

La universalitat del fet religiós i el seu pluralisme, d'actualitat als nostres dies, són el motiu d'aquest estudi documentat i rigorós sobre la història de les religions i del fet religiós en general. La història de les religions és un punt de partença de totes les anomenades ciències de la religió: filosofia de la religió, sociologia de la religió, psicologia de la religió, teologia de les religions... Totes pressuposen el coneixement de les diverses religions. La importància d'una història de les religions prové de la naturalesa mateixa de l'ésser humà, de la realitat evident del pluralisme religiós, de la repercussió del fet religiós en la societat i la cultura i de la necessitat d'una formació integral.

K

Keshavjee, S. *El rei, el savi i el bufó: el gran torneig de les religions*. Barcelona: Destino, 2001.

Original llibre de Shafique Keshavjee. El rei d'un llunyà país, aconsellat per un savi i un bufó, convoca el primer Gran Torneig de les Religions. Els atletes participants han de competir en les disciplines següents: ateisme i diferents religions existents. En busca de la bellesa eterna i de la saviesa, els participants miren d'explicar de la millor manera possible l'essencial de les seves creences.

Kienzler, K. *El fundamentalismo religioso: cristianismo, judaísmo, islamismo.* Madrid: Alianza, 2000. (El Libro de Bosillo. Ciencias Sociales; 3408) *

Klaus Kienzler analitza el terme *fonamentalisme*, ja que és una paraula que s'utilitza molt sovint en els àmbits polític, social, cultural i religiós de manera imprecisa. Ho fa per aturar-se en el concepte de «fonamentalisme religiós» i per demostrar que traspassa la frontera de la religió islàmica, de manera que també afecta el judaisme i el cristianisme, de les bases dels quals també han sorgit grups ultraortodoxos que actuen com a poders fàctics en el terreny de la política i la societat, tractant d'imposar les seves idees.

L

«Les religions». A: *Atles de la diversitat*. Barcelona: Enciplopèdia Catalana, 2004, p. 88-110. *

Aquest atles de la diversitat cultural humana mostra les diverses formes en què es manifesta la cultura de les persones i com aquestes es distribueixen al llarg del món. L'atles és el fruit d'un treball rigorós i acurat, dirigit pel doctor Carles Carreras i un nombrós equip internacional d'especialistes universitaris i pels equips d'edició d'Enciclopèdia Catalana.

López-Baralt, L.; Piera, L., eds. *El sol a medianoche: la experiencia mística: tradición y actualidad*. Madrid: Trotta, 1996. (Paradigmas; 12)

Tractat de mística comparada que té com a principal objectiu actualitzar l'experiència mística que totes les religions comparteixen. Mitjançant l'anàlisi de les més variades escoles místiques —la càbala, el misticisme cristià, el sufisme, el budisme zen, algunes manifestacions contemplatives agnòstiques...— i l'exploració de diferents manifestacions religioses —la

poesia extàtica, la psicoanàlisi, la teologia, el ball ritual...—, els autors revisen una experiència transcendent que s'ha mantingut viva al llarg de la història de la humanitat.

López, B.; Ramírez, A.; Herrero, E. *Arraigados: minorías religiosas en la Comunidad de Madrid*. Barcelona: Icaria, 2007. (Pluralismo y Convivencia; 3)

Arraigados és el tercer volum de la col·lecció «Pluralismo y Convivencia», resultat d'un treball d'investigació desenvolupat al llarg de gairebé dos anys per un equip de la Universitat Autònoma de Madrid. És un esforç d'aproximació a la realitat viva de les confessions minoritàries a la Comunitat de Madrid i ofereix una visió global de la seva història, activitats, organització i relacions amb la societat i les administracions. Facilita, a més, una visió general de la situació de la llibertat religiosa al conjunt d'Espanya.

M

Mardones, J. M., dir. *Diez palabras clave sobre fundamentalismos*. Estella: Verbo Divino, 1999. (10 Palabras Clave En/Sobre; 18)

Un grup de professors espanyols dirigits per J. M. Mardones intenten respondre en aquest llibre les qüestions següents: quines són les arrels del fonamentalisme religiós? Quines són les seves manifestacions més evidents en el cristianisme, el judaisme i l'islam? Quins són els seus reptes i desafiaments? Aquestes preguntes són tractades amb rigor i serietat i tenen com a objectiu fer comprensible el fenomen fonamentalista i col·laborar amb educadors i agents pastorals per ser capaços de resoldre aquest problema del nostre temps.

Mardones, J. M. *El nuevo interés por las religiones*. Madrid: Ediciones SM, 1996.

En aquest llibre, J. M. Mardones analitza i explica els motius del retorn a les religions a què estem assistint els darrers anys als països occidentals. Però no es tracta d'una tornada al punt de partença previ a la modernitat: tot i que assistim a una «desinstitucionalització de la religió», no desapareix, sinó que comença a manifestar-se de maneres més o menys lliures. A diferència de la mort de Déu sentenciada per Nietzsche, la idea de Déu i les religions no han desaparegut, sinó que proliferen i tornen a despertar un interès en moltes persones.

Mardones, J. M. *Para comprender las nuevas formas de la religión: la reconfiguración postcristiana de la religión*. 3a ed. Estella: Verbo Divino, 2000.

El present estudi analitza les noves formes que adopten el sagrat i el fenomen religiós en general a la societat moderna. També aprofundeix i reflexiona sobre la hipòtesi d'una reforma postcristiana de la religiositat moderna. És un llibre adreçat no només a cristians o seguidors de qualsevol altra religió sinó també, fins i tot, a no creients interessats en la repercussió de la religiositat en la societat moderna.

Martín Velasco, J. *El fenómeno místico: estudio comparado*. 2a ed. Madrid: Trotta, 2003. (Estructuras y procesos. Religión)

Estudi sobre la mística a partir de la descripció de les diferents formes que ha revestit el fenomen místic en les diverses religions i en algunes tradicions filosòfiques i les que presenta en l'actualitat, fins i tot al marge de tota tradició religiosa. Aquesta descripció permet oferir una interpretació de l'estructura de la mística comuna a totes les seves for-

mes i feta de manera anàloga en cadascuna. L'autor, però, també planteja qüestions com la relació entre mística i ètica, el sentit i el valor de la mística en les actuals condicions de pluralisme religiós i l'aportació de la mística a la pregunta sobre el futur de la religió.

Martín Velasco, J. *Introducción a la fenomenología de la religión.* Madrid: Trotta, 2007. *

El propòsit del llibre és oferir les claus necessàries per entendre l'estructura significativa del fenomen religiós i criteris per interpretar la complexitat de la situació religiosa en les societats modernes a dia d'avui. També contribueix a posar de relleu les dimensions profundes i els llenguatges oblidats de l'essència humana que la civilització cientificotècnica tendeix a bandejar. Aquest llibre està pensat des de la fenomenologia de la religió, situada en el marc de les ciències modernes de les religions.

Melloni, X. *Escletxes de realitat: religions i revelació.* Barcelona: Fragmenta, 2007. (Assaig; 1)

Cap religió no es considera a si mateixa inventada o creada per l'ésser humà, sinó que totes es conceben com a receptacles d'una revelació que, d'una manera o altra, els ha estat confiada. És propi de les religions no pas assenyalar-se a si mateixes, sinó assenyalar una Realitat que les transcendeix. En això rau la seva força, la seva tenacitat i la seva perseverança. Però també prové d'aquí el potencial d'altivesa i arrogància que tenen. Perquè totes corren el risc de creure que, en lloc de pertànyer a la Veritat, la Veritat els pertany. La mateixa llum que les il·lumina pot encegar-les si no s'adonen que el receptacle amb el qual recullen un glop d'aquesta Veritat en condiciona el gust. Les religions són les mediacions organitzades d'un esclat del diví i de la diafanitat del que és Real.

Melloni, X.; Piñero, F. *Pedagogia del pluralisme religiós: una proposta metodològica.* Barcelona: Inspectoria Salesiana : Grup Edebé, 2008. (Itineraris; 2).

Obra interessant que suscita preguntes, ajuda a prendre consciència, dóna claus de lectura i ofereix criteris de discerniment, però no s'entreté a oferir conceptes que ja es troben en altres publicacions. Després de tres capítols inicials dedicats al fet, l'experiència i el pluralisme religiosos respectivament, es presenta l'especificitat de diferents tradicions religioses (hinduisme, budisme, judaisme, islam, cristianisme i noves formes de religiositat). El capítol final es dedica al discerniment de la qualitat de la proposta religiosa. Al final de cada capítol es presenta un llistat de recursos complementaris per a tothom que vulgui aprofundir. A banda, s'ofereix un DVD amb entrevistes a representants de les cinc tradicions religioses clàssiques, tractades al capítol 4.

Moraleda, J. *Las sectas hoy: nuevos movimientos religiosos.* Santander: Sal Terrae, 1996. (Cuadernos FyS; 20)

Aquest quadern adopta una àmplia perspectiva que permet estudiar el fenomen dels nous moviments religiosos, destacant la seva complexitat, els reptes i els desafiaments. Perquè aquests grups constitueixen un fenomen universal, canviant, contradictori i plural, i perquè la seva presència en la societat afecta aspectes tan importants com la llibertat religiosa, el pluralisme, la tolerància, la credibilitat de les institucions religioses o la pervivència del fenomen religiós al món occidental.

O

O'Brien, J.; Palmer, M. *Atlas del estado de las religiones.* Madrid: Akal, 2000. *

Aquest atles de l'estat de les religions ofereix trenta-quatre mapes del món i gràfics que descriuen l'impacte actual de les principals religions i les seves respectives divisions; la supervivència de les creences tradicionals; la presència de l'ateisme i de l'agnosticisme, i el gran nombre de noves religions que estan apareixent en l'actualitat. L'atles culmina amb uns mapes on apareixen les terres d'origen de les diferents religions i els seus llocs de culte. També conté un quadre amb les creences principals del budisme, l'hinduisme, el judaisme, el cristianisme, l'islam, el sikhisme i el taoisme, que permet tenir un esquema bàsic d'aquestes religions.

Otto, R. *Lo santo: lo racional y lo irracional en la idea de Dios.* Madrid: Alianza, 1980. (Libro de Bolsillo; 793. Humanidades)

Aquest estudi de Rudolf Otto es proposa examinar la categoria del sant, nascuda en l'àmbit de la religió, traslladada després a l'ètica i formada per elements inaccessibles a la comprensió conceptual, ja que el component determinat és el numinós. L'autor constata la presència simultània del racional i de l'irracional en la idea de Déu, que remet a la relació recíproca entre aquests dos elements i a la consideració del caràcter irreductible de l'emoció religiosa.

P

Panikkar, R. *Religión y religiones*. Madrid: Gredos, 1965. (Biblioteca Hispánica de Filosofía; 43)

En aquest llibre Raimon Panikkar defensa la riquesa que suposa la pluralitat de religions existents al món, però no com a realitats separades i irreconciliables entre si, sinó que dintre de les diverses experiències de les diferents religions del que es tracta és que cada part ajudi a descobrir el tot, o sigui a portar-nos a la salvació, a l'alliberament. No es tracta que totes les persones hagin de ser cristianes o hindús, o d'una altra religió, sinó de buscar un apropament, un diàleg que ens porti a una fecundació mútua: l'un aprèn de l'altre. És una de les primeres obres de l'autor, que amb la lectura de les més recents permet copsar l'abast de l'evolució del seu pensament.

Pigem, J.; Torradeflot, F. *El somriure diví: acudits: hinduisme, budisme, judaisme, cristianisme, islam, fe bahai, ateisme* Barcelona: Icaria: Unescocat: Associació UNESCO per al Diàleg Interreligiós, 2008. *

Recull d'acudits sobre les diferents religions i cultures, amb algunes vinyetes il·lustratives del famós dibuixant d'*El Jueves* José Luis Martín. La idea de publicar aquestes divertides històries va sorgir d'una tertúlia entre diversos participants del III Parlament Català de les Religions en un cafè de la Universitat d'Alacant, en el qual representants de diverses religions es van posar a explicar acudits sobre les pròpies religions i es va crear un ambient distès i de fraternitat. Obra recomanable per a joves.

Pikaza, X ; Aya, A. *Diccionario de las tres religiones: judaísmo, cristianismo, islam.* Estella: Verbo divino, 2009.

Una obra important feta per un musulmà i un cristià catòlic, destacats pensadors peninsulars dels seus universos religiosos. Es troba a faltar la presència d'un jueu, malgrat l'alta qualitat de les entrades referides a aquesta tradició atribuible a la vàlua del seu autor, el teòleg cristià X. Pikaza. És un diccionari de les religions anomenades "abrahàmiques", que són religions "monoteistes,

profètiques, creacionistes, personalistes i històriques". El diccionari està centrat en tres profetes concrets (Moisès, Jesús, Mamad), en la fe religiosa i l'"experiència de pregària" més que no pas en la cultura, malgrat que els autors reconeixen que és un diccionari "hispà". L'obra té un índex general i cinc de particulars (termes comuns a les tres religions; termes jueus i cristians; termes jueus; termes cristians; termes musulmans). Presenta una allau de conceptes (gairebé 300), tractats prou exhaustivament i amb rigor i englobats en 21 blocs temàtics diferents, entre els quals s'hi troba a faltar un bloc explícit dedicat a la teologia de les religions. L'obra és rica i ofereix molta informació.

PUECH, H. C., ED. *Historia de las religiones*. Madrid: Siglo XXI, 1977-ss. 12 v.

Aquesta gran obra d'història de les religions, composta de dotze volums, examina una a una totes les religions passades i presents en la seva complexitat i singularitat. Cadascun dels autors que han contribuït a aquesta obra segueix el seu propi mètode i expressa les opinions que li ha suscitat la pràctica de la seva especialitat. Tots coincideixen a emmarcar la religió que estudien en les condicions materials, polítiques i socials del seu temps, o sigui, tots s'esforcen a reconstruir la història de les religions en el marc de la història general.

R

RIBERA, R. *Religió i religions*. Barcelona: La Magrana, 1995. (Debat; 7)

El llibre fa un recorregut per l'itinerari religiós de la humanitat —el xamanisme, les mitologies de l'Orient Mitjà, les tradicions religioses de la Xina, l'Índia, el budisme, el judaisme, el cristianisme i l'islam—, explicats d'una manera senzilla, entenedora i directa. Està destinat a persones interessades en el coneixement de les diferents tradicions religioses amb una visió general.

RICART, I.; RIUS, M., IL. *Déu té més d'un nom*. Barcelona: Claret, 2001.

Llibre destinat a nois i noies de vuit a dotze anys sobre cinc tradicions religioses: hinduisme, budisme, judaisme, cristianisme i islamisme. El volum vol apropar els infants a les diferents tradicions tot fomentant el respecte i el reconeixement de l'altre i promovent el diàleg com a construcció de pau.

ROVIRA, F. *Quan les religions dialoguen*. Barcelona: Editorial Mediterrània, 2004.

Presentació del diàleg interreligiós destinada a nois i noies entre 12 i 15 anys. El llibre fa una reflexió per als joves sobre la creença, la llibertat de religió, la percepció de les tradicions religioses i el valor del diàleg interreligiós en diversos àmbits de la vida: a casa, l'escola, les comunitats...

S

SÁDABA, J. *¿Qué es un sistema de creencias?* Madrid: Ediciones Libertarias , 1991.

El filòsof Javier Sádaba fa, en aquest llibre, un estudi genèric sobre el que suposa un sistema de creences, una tradició religiosa en general. Sádaba defensa que el fet de creure forma part d'un procés psicològic implícit en la mateixa naturalesa humana; un sistema de creences mira d'aportar tranquil·litat i equilibri emocional a la persona fidel. Des d'un punt de vista antropològic, Sádaba considera que l'ésser humà creu perquè així ho necessi-

ta, perquè forma part de l'instint de l'home, que l'obliga a buscar el que és superior.

Sahagún Lucas, J. de. *Interpretación del hecho religioso: filosofía y fenomenología de la religión*. 2a ed. Salamanca: Sígueme, 1990. (Lux Mundi; 54)

Estudi sobre el tema religiós des de dos vessants, el fenomenològic i el filosòfic, per oferir informació i reflexió a persones iniciades en aquests àmbits. L'objectiu del llibre és descobrir la profunditat de la significació religiosa per passar a la constatació de la seva coherència racional. Un paper fonamental de l'obra el desenvolupa la ciència de la religió, que planteja a l'home la pregunta pel seu origen, el seu sentit últim, la seva recerca del misteri.

Said, E. W. *Orientalisme: identitat, negació i violència.* Vic: Eumo, 1991. (Referències; 12)

L'autor del llibre intenta demostrar el que, per ell, ha estat la imposició de l'imperialisme cultural d'Europa i dels EUA a l'Orient. Per tant, el que fa Edward W. Said és explicar la gènesi i el funcionament d'aquest imperialisme occidental en l'àmbit de la cultura i de les relacions entre pobles, que ha portat els països orientals a un estatisme arquetípic: l'orientalisme.

Smart, N. *Las religiones del mundo*. Madrid: Akal, 2000. *

Obra general i de caràcter històric sobre el món de les religions i el desenvolupament dels sistemes de creences. S'organitza en dues parts: a la primera part, se segueix el desenvolupament de les diferents religions tal com van sorgir al món antic, i a la segona s'examina amb detall la fe i les cultures sorgides arran del Renaixement i els viatges de descobriment i conquesta. El llibre es planteja el motiu i el com dels canvis produïts en l'àmbit de la religió des del món antic fins ara.

T

Tello, A.; Palacio, J.-P.; Coma-Cros, D. *Atles bàsic de les religions*. Barcelona: Parramón, 2004. *

Atles que, d'una manera assequible, ofereix una visió de la història espiritual de la humanitat. L'atles dóna a conèixer la importància de les religions en la història de la humanitat.

The Encyclopedia of Eastern Philosophy and Religion: Buddhism, Taoism, Zen, Hinduism: a complete survey of the teachers, traditions, and literature of Asian wisdom. Boston: Shambhala Publications, 1994. *

Excel·lent i rigorós instrument per conèixer les religions orientals que explica els termes tècnics, presenta les vides i ensenyaments dels místics, filòsofs i mestres de meditació, així com els textos sagrats, les sectes i escoles de pensament, les figures mitològiques i les principals festes i esdeveniments.

Torralba, F. *Ah, sí? Com parlar de Déu als infants*. Barcelona: Claret, 2009.

A partir de les preguntes plantejades pels seus cinc fills, l'autor intenta donar eines a pares i educadors perquè sàpiguen com apropar l'experiència religiosa i la figura de Déu als infants en un moment en què impera una cultura on Déu és absent.

V

Vilanova, E. [et al.]. *Religiones y experiencia de Dios.* Madrid: Promoción Popular Cristiana, 2001. (Cátedra Chaminade; 5)

Aquesta obra ofereix una aproximació a l'experiència de Déu en el judaisme, l'hinduisme, el budisme, el sufisme i el cristianisme. Totes aquestes tradicions tenen un punt en comú: totes constaten la realitat vital de la recerca de Déu més enllà dels comportaments sociològics. El llibre està estructurat en quatre grans blocs dividits, al seu torn, en una sèrie de capítols.

W

WAARDENBURG, J. *Significados religiosos: una introducción sistemática a la ciencia de las religiones*. Bilbao: Desclée de Brouwer, 2001. (Religiones en Diálogo)

Aquest llibre mira d'establir alguns passos per a un estudi raonat del fenomen religiós. Amb l'esbós dels principals corrents d'investigació i mitjançant exemples concrets, intenta tractar la qüestió de la fenomenologia de la religió des d'una perspectiva científica, amb rigor, serietat i amb un llenguatge entenedor i adient.

WEINHOLD, A. *Les nostres religions*. Barcelona: Elfos, 2005. (Què? Com? Per què?)

Publicació destinada a infants entre sis i deu anys que presenta de manera lúdica i planera diferents tradicions religioses i el món de les religions en general. A través d'imatges, de jocs i de textos ens apropem al què, el com i el quan de les religions.

WELTE, B. *¿Qué es creer?* Barcelona: Herder, 1984.

En aquestes pàgines, Bernhard Welte busca les respostes adients al plantejament per al significat de creure des de les pautes que dóna la fenomenologia de la religió i d'una manera transversal a través de qualsevol tradició religiosa. Planteja la pregunta del sentit de la religió marcant els camins, fins i tot, intel·lectuals cap al misteri de Déu que són accessibles a les persones que segueixen una confessió de fe.

WIDENGREN, G. *Fenomenología de la religión*. Madrid: Cristiandad, 1976.

Obra de referència sobre l'estudi del fenomen religiós. En el llibre, l'autor tracta de manera rigorosa però senzilla i clara la universalitat del fet religiós, el llenguatge religiós, la distinció entre sagrat i profà, l'espai sagrat, el temps sagrat, la hierofania i l'expressió del sagrat. El llibre és un bon manual per a l'estudiant del fet religiós en particular i de les ciències religioses en general.

WILSON, A., ED. *World Scripture: A Comparative Anthology of Sacred Texts*, New York: International Religions Foundation, 1995. *

Un recull de textos sagrats de les tradicions religioses del planeta preparat per quaranta experts d'arreu del món per eixos temàtics: realitat última i propòsit de l'existència; mal, pecat i caiguda humana; salvació i salvador; vida religiosa; providència, societat i regne del cel.

Recursos multimèdia

Webs

AJUNTAMENT DE BARCELONA. *Drets Civils* [En línia]: *Oficina d'Afers Religiosos*. Barcelona: L'Ajuntament, [2009].

<http://bcn.cat/dretscivils> [Consulta: 3 juny 2009]

Biosca, C. "Oberts 200 nous centres de culte no catòlics en tres anys". *Avui* [En línia]. [Barcelona] (8 març 2007)

<http://paper.avui.cat/article//societat//49292/oberts/nous/centres/culte/no/catolics/tres/anys.html>[Consulta: 3 juny 2009]

Boyé, Anna. *Religiones del mundo: mujeres de iglesia* [En línia]. [Barcelona]: [2009].

<http://www.annaboye.com/mujeresdeiglesia.htm> [Consulta: 3 juny 2009]

CEADS [En línia]: *Centro Espírita Amalia Domingo Soler*. [Barcelona]: CEADS, [2009].

<http://www.ceads.kardec.es/> [Consulta: 3 juny 2009]

Centre d'Estudis de les Tradicions Religioses [En línia]. Barcelona: CETR, 2004-2006.

<http://www.cetr.net/?newlang=catala> [Consulta: 3 juny 2009]

Centre UNESCO de Catalunya [En línia]. Barcelona: Centre UNESCO de Catalunya, 2009.

<http://www.unescocat.org > [Consulta: 3 juny 2009]

European Christian Environmental Network [En línia]. Brussels: Conference of European Churches,[2004-2009].

<http://www.ecen.org> [Consulta: 3 juny 2009]

DOAJ [En línia]*: Directory of Open Acces Journal* Lund: Lund University Libraries, 2009.

<http://www.doaj.org/doaj?cpid=16&func=subject> [Consulta: 3 juny 2009]

Google directory [En línia]*: religion and spirituality.* MountainView [California]: Google Inc., 2009.

<http://www.google.com/Top/Society/Religion_and_Spirituality/> [Consulta: 3 juny 2009]

Harvard Divinity School [En línia]: *Center for Study of World Religions : Religions of the World and Ecology.* Cambridge: Center for the Study of World Religions, 2009.

<http://www.hds.harvard.edu/cswr/about/history/ecology.html> [Consulta: 3 juny 2009]

Hunter, P. Holy places of the world [En línia]. [Texas]: Adherents.com, 1999-2005.

<http://www.adherents.com/misc/adh_holy.html> [Consulta: 3 juny 2009]

Le Monde des religions [En línia]. Paris: Malesherbes Publications, [2009].

<http://www.le-monde-des-religions.fr/> [Consulta: 3 juny 2009]

On Faith at washingtonpost.com [En línia]. [Washington]: Washington Post Company, 1996-2009.

<http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/religion/> [Consulta: 3 juny 2009]

Portal religion [En línia]. [S.l.]: Wikipedia Fundation, 2009.

<http://en.wikipedia.org/wiki/Portal:Religion> [Consulta: 3 juny 2009]

Religió [En línia]. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 2009.

<http://www.enciclopedia.cat/fitxa_v2.jsp?NDCHEC=0237102> [Consulta: 3 juny 2009]

Religión Digital [En línia]: *toda la información religiosa de España y del Mundo*. [S.l.]: Periodista digital, 2000.

<http://www.religiondigital.com/> [Consulta: 3 juny 2009]

Religion & ethics: religion [En línia]. [S.l.]: BBC, [2009].

<http://www.bbc.co.uk/religion/religions/> [Consulta: 3 juny 2009]

Turker, M E.; Grim, J. *Forum on Religion and Ecology* [En línia]. Yale: Yale University, 2004-2009.

<http://fore.research.yale.edu/index.html> [Consulta: 3 juny 2009]

http://www.religionandecology.org/

Waters of life [En línia]. Geneva: World Council of Churches, 2009.

<http://www.oikoumene.org/en/resources/documents/wcc-programmes/justice-diakonia-and-responsibility-for-creation/climate-change-water/13-05-05-waters-of-life.html>[Consulta: 3 juny 2009]

World religion day [En línia]. [S.l.]: [s.n.], 2009.

<http://www.worldreligionday.org/> [Consulta: 3 juny 2009]

World religions [En línia]. Incline Village, [Nevada]: World Religions Project, 2009.

<http://www.wamware.com/world-religions/map.htm> [Consulta: 3 juny 2009]

World religions index [En línia]. [S.l.]: [s.n.], 1997-2009.

<http://wri.leaderu.com/> [Consulta: 3 juny 2009]

Yahoo! Directory [En línia]: *religion and spirituality Sunnyvale*. [California]: Yahoo! Inc., 2009.

<http://dir.yahoo.com/Society_and_Culture/Religion_and_Spirituality/> [Consulta: 3 juny 2009]

TRADICIONS RELIGIOSES

Budisme

C

Conze, E. *El budismo: su esencia y su desarrollo*. México: Fondo de Cultura Económica, 1997. (Breviarios del Fondo de Cultura Económica; 275)

Amb aquest llibre Edward Conze, gran coneixedor del budisme, aporta una interpretació directa, profunda i entenedora dels conceptes bàsics d'aquesta religió a partir dels textos originals; per tant, es tracta d'una introducció als principals temes, conceptes, costums, afirmacions del budisme i també al seu desenvolupament històric al llarg dels anys. És una eina indispensable per a persones que no coneguin aquesta tradició i vulguin tenir-ne una visió de conjunt.

Coomaraswamy, A. K. *Buddha y el evangelio del budismo*. 2a ed. Barcelona: Paidós, 1994. (Paidós Orientalia; 27)

Ananda K. Coomaraswamy (1877-1947), un dels especialistes més prestigiosos de la seva època en filosofia, religions i art orientals, va pretendre amb aquesta obra establir d'una manera clara el que ell mateix anomena «l'evangeli del budisme», analitzant profundament les escriptures i sistemes budistes per relacionar-les amb els seus orígens brahmànics i amb concepcions anàlogues del misticisme cristià.

D

Deshimaru, T.; Ikemi, Y. *Zen y autocontrol*. 4a ed. Barcelona.: Kairós, 1999.

Centrant-se en la unitat cos-esperit-univers, el professor Yujiro Ikemi, pioner en medicina psicosomàtica al Japó i científic de reputació internacional, mostra de quina manera la pràctica del zen constitueix un mètode d'autocontrol terapèutic. Per la seva part, el mestre Taisen Deshimaru fa una exposició, amb llenguatge modern, dels punts principals de la pràctica i la tradició zen, així com de la psicologia budista. Es tracta, per tant, d'un document que fa convergir el pensament científic, el pensament religiós i la pràctica quotidiana.

Deshimaru, T. *La práctica del zen*. Barcelona: Kairós, 2008. (Sabiduría Perenne)

El mestre Taisen Deshimaru recull en aquest llibre l'ensenyament pràctic del

zen. A més, inclou dos textos sagrats com el *Hokyo Zan Mai* i el *San Do Kai*, textos procedents de la més remota antiguitat xinesa, considerats la base de l'actual zen japonès. Un altre text que conté és el *Teisho*, ensenyament impartit als deixebles durant el za-zen. El za-zen o zen en posició asseguda és la pràctica del despertar, i el seu ensenyament apunta a una transformació psicofisiològica de l'individu. El zen no és una sèrie d'idees que s'han d'aprendre sinó una experiència que s'ha de dur a terme.

Deshimaru, T. *Preguntas a un maestro zen*. 7a ed. Barcelona: Kairós, 2000. (Sabiduría Perenne)

Amb un llenguatge viu i ric, aquest llibre reuneix l'essencial de l'ensenyament del mestre Taisen Deshimaru. Tracta temes com l'ego, el karma, la consciència, la mort, la saviesa, la postura za-zen, la importància de la tradició i la relació entre el mestre i els deixebles. Es tracta d'una introducció profunda però amena a la pràctica i a la filosofia zen. A més, conté un glossari de termes clau.

Dumoulin, H. *Para entender el budismo: temas clave*. Bilbao: Mensajero, 1997. (Yoga, Zen, Orientalismo)

El darrer llibre de Heinrich Dumoulin, un jesuïta alemany que ha dedicat la seva vida a l'estudi del budisme, i en particular del budisme zen. En el llibre Dumoulin reflecteix el seu profund coneixement de la doctrina, la pràctica i les creences budistes, però des de l'òptica de la cultura occidental, del pensament filosòfic i teològic que ha configurat Europa en els darrers dos mil·lennis.

Dumoulin, H. *Zen: el camino de la iluminación en el budismo: orígenes y significado.* Bilbao: Desclée de Brouwer, 2002. (Religiones en Diálogo; 15. Experiencias)

Aquest llibre respon a la necessitat de conèixer la interioritat del zen i de considerar amb atenció la manera d'assumir, en la vida religiosa cristiana, les tradicions ascètiques i contemplatives. L'autor defensa la idea que un cristià que practica zen no només aprèn i practica una nova manera d'abismar-se en el misteri, sinó que a més aprèn un nou llenguatge que li obre nous horitzons. Les diferents perspectives religioses de la humanitat sobre la realitat última representen una interpel·lació i un enriquiment mutu.

E

Enomiya-Lassalle, H. *El zen*. Bilbao: Mensajero, 1998.

El zen és un llibre que recull tota la saviesa del budisme zen de manera prou clara i precisa per ser comprès des de la perspectiva occidental i prou rigorosa per copsar la profunditat i grandesa de l'univers oriental budista i la seva filosofia de vida. Està recomanat per a totes aquelles persones que vulguin conèixer la praxi i la mística d'aquesta modalitat del budisme.

H

Habito, R. L. F. *Liberación total: espiritualidad zen y la dimensión social.* Madrid: San Pablo, 1990. (Betania; 55)

Aquest llibre de Rubén Habito se centra principalment en l'explicació de l'espiritualitat del budisme zen: la interiorització, el silenci, la meditació... pràctiques que busquen la integració de la persona, però sense amagar un desig de justícia i de compromís social; per això posa l'èmfasi també en les

bases antropològiques necessàries per a la integració de la persona i en les sociològiques per aconseguir una harmonia social.

HANH, T. N. *Buda viviente, Cristo viviente*. Barcelona: Kairós, 2008. (Sabiduría Perenne) *

En aquesta obra, el conegut monjo budista del Vietnam Thich Nhat Hanh explora i presenta els punts comuns de la compassió i la santedat que comparteixen tant la tradició budista com la cristiana. El plantejament del llibre és el següent: si el Buda i Crist es trobessin en l'actualitat, què pensarien cadascun d'ells sobre els criteris i les pràctiques espirituals de l'altre?

HARVEY, P. *El budismo.* Madrid: Cambridge University Press, 1998. (Religiones y Mitos) *

Aquest llibre fa una anàlisi històrica del budisme i també un estudi de les creences, la mística, la filosofia i les pràctiques de meditació i visualització, i al mateix temps ofereix una visió clara i profunda d'aquesta tradició religiosa. També suposa una guia completa dels conceptes filosòfics i espiritualistes influents a l'Àsia, Europa i els Estats Units. A més, inclou un apartat específic sobre el budisme a Espanya i a Iberoamèrica.

M

MASIÁ CLAVEL, J. *Buda y los budismos.* Madrid: Ediciones SM, 1996.

Aquest llibre explica els aspectes més importants del budisme —el dharma, les quatre nobles veritats, el camí de les vuit branques i el nirvana—, així com també els diferents corrents d'aquesta tradició religiosa: el budisme theravada, el budisme mahayana i el budisme vajrayana. I ho fa des de la figura de referència que és Siddharta Gautama: Buda.

MASIÁ CLAVEL, J. *Caminos sapienciales de oriente*. Bilbao: Desclée de Brouwer, 2002. (Serendipity; 66)

El llibre fa un recorregut per les diferents tradicions sapiencials d'Orient, els capítols del qual apunten cap a una mateixa direcció: la il·luminació i l'alliberament. El tema del llibre és ben clar: caminar escoltant i escoltar caminant. Per acompanyar aquest camí són necessàries la saviesa i la compassió. En un moment en què es donen situacions d'incomprensió entre cultures en l'àmbit internacional, ens suggereix el compromís de no tornar violència per violència, sinó de desactivar les seves causes desarrelant la violència que perviu al cor dels homes.

P

PANIKKAR, R. *El silencio del Buddha: introducción al ateísmo religioso.* 5a ed. Madrid: Siruela, 2000. (El Árbol del Paraíso; 8) *

En aquesta obra es parla del budisme des del seu interior partint també del cor del cristianisme i mostrant l'artificiosa separació entre creients i ateus. Es presenta el budisme i l'ateisme, però el llibre serveix també per aprofundir en la situació espiritual de l'ésser humà contemporani.

R

Rahula, W. *Lo que Buddha enseñó*. 4a ed. Buenos Aires: Kier, 1996. *

Aquest llibre tracta sobre les quatre nobles veritats, els vuit viaranys, els cinc agregats, el karma, la gènesi condicionada... Cal assenyalar que no es tracta d'un llibre religiós: el seu contingut filosòfic aporta una visió diferent de la vida, allunyant-nos dels lligams amb el món i comprenent l'essència de la vida mateixa. El llibre també parla de la visió de l'esforç humà per assolir el nirvana i l'autodesenvolupament personal.

S

Saddhatissa, H. *Introducción al budismo*. 5a ed. Madrid: Alianza, 1994.

En aquest llibre, l'autor presenta el dhamma, l'ensenyament del Buda, lliure de tot tipus d'adherències que tendeixen a enfosquir el significat real d'allò que Buda va descobrir. Al mateix temps, intenta demostrar que el budisme té una difícil definició convencional: religió, filosofia, sistema ètic..., i que més aviat seria un compendi de tot plegat. La pràctica mental, la vigilància de la ment i la meditació han estat objecte d'especial atenció en els darrers anys i també en l'actualitat.

Schlüter, A. *Biografías de maestros zen*. Brihuega: Zendo Betania, 2000.

El llibre reuneix les biografies més destacables de patriarques i mestres zen, des dels temps llegendaris de l'Índia fins a l'actualitat, passant per la Xina i el Japó. També es presenten les línies genealògiques dels mestres zen, així com la seva situació històrica i geogràfica, per aconseguir una bona classificació d'aquests mestres.

Smedt, E. de. *Zen y cristianismo: la enseñanza del maestro Deshimaru*. Lleida: Milenio, 1997. (Ensayo; 4)

Llibre que parteix dels ensenyaments del mestre zen Taisen Deshimaru per observar elements de relació entre aquesta tradició religiosa i el cristianisme. El plantejament de l'autor és el següent: les paraules de Crist, les experiències dels místics cristians i les paraules de Buda no expressen en la seva essència la mateixa veritat sobre els problemes de caràcter ontològic de les persones.

Solé-Leris, A., ed. *La paraula del Buda: compendi de l'ensenyament del Buda compost amb textos seleccionats de les escriptures budistes originals en llengua pali*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1984. (Biblioteca Serra d'Or; 46) *

Solé-Leris, A.; Vélez de Cea, A., eds. *Majjhima Nikaya: los sermones medios del Buddha*. Kairós: Barcelona, 1999. (Clásicos Kairós) *

Aquesta obra és una de les principals col·leccions de sermons del Buda històric, que formen part del canon en llengua pali. Recull cinquanta dels cent cinquanta-dos sermons que formen el conjunt dels sermons mitjans, i és un volum molt útil per accedir al pensament més genuí de Siddharta Gautama, el Buda.

Suzuki, D. T. *Budismo zen*. 4a ed. Barcelona: Kairós, 2003. (Sabiduría Perenne)

Daisetz T. Suzuki comenta alguns dels textos més rellevants del budisme zen, però, a més, tracta altres aspectes interessants

com el budisme mahaiana en comparació amb el budisme theravada, els discursos Rinzai, l'art i la cultura japonesa, el nirvana, les quatre nobles veritats... En gran mesura, gran part del que es coneix a Occident sobre el budisme zen és a través de l'obra de Daisetz T. Suzuki, que va assolir la il·luminació als vint-i-set anys i posteriorment va dedicar la vida a transmetre els seus coneixements.

Suzuki, D. T. *Ensayos sobre budismo zen*. Buenos Aires: Kier, 1995. 3 v.

Aquest treball integral sobre el budisme zen de Daisetz T. Suzuki és una obra exhaustiva, completa i profunda, formada per tres volums. El primer volum tracta del satori, l'objectiu anhelat, que segons la intensitat que tingui és un avançament de la il·luminació final, i també dels koans, mitjans idonis per provocar el despertar de la intuïció.

El segon volum, a part del satori i dels koans, tracta a més del zazen i del nembutsu, altres mitjans importants per assolir la il·luminació. L'autor orienta el lector cap a la realització absoluta del seu ésser.

Amb el tercer volum s'acaba aquesta visió panoràmica del budisme zen. Es descriu la torre de Vairoxama com a llum inesgotable i única, el lloc per excel·lència on l'alliberament (mokhsa) s'assoleix de manera perfecta.

Suzuki, D. T. *Manual de budismo zen.* Buenos Aires: Kier, 1992.

Obra que representa una antologia del budisme zen, una de les seves fonts més importants: aquí apareixen els sutres, sermons del Buda, els himnes, els koans i els dharanis o invocacions per expulsar els esperits malignes. El llibre també inclou converses de grans monjos budistes que van dedicar la seva vida a l'aprenentatge d'aquesta tradició religiosa.

V

Vélez de Cea, A. *El buddhismo*. Madrid: Ediciones del Orto, 2000.

Introducció al budisme amb un quadre cronològic sobre el naixement, l'evolució i l'assentament d'aquest corrent religiós, informació bàsica sobre les qüestions i doctrines fonamentals, la relació del budisme i la idea de Déu i una selecció de textos bàsics de la literatura budista.

La enseñanza de Vimalakirti: Vimalakirti Nirdesa Sutra. Madrid: Miraguano, 1989. (Textos de la Tradición Zen)

Aquest és un dels textos més destacats de la literatura mahayana (del Gran Vehicle). També es coneix com el «sutra de l'alliberament inconcebible». S'hi presenten els principis de l'escola madhyamika, fundada per Nagarjuna, i es mostra com ni els sentits ni la ment no poden assolir el nirvana.

Recursos multimèdia

Webs

"El budisme també es modernitza". *Avui* [En línia]. [Barcelona] (12 setembre 2007)

<http://paper.avui.cat/article//societat//98570/budisme/tambe/es/modernitza.html> [Consulta: 3 juny 2009]

Fundacio Casa del Tibet de Barcelona [En línia]. Barcelona: Fundació Casa del Tíbet, [2009].

<http://www.casadeltibetbcn.org/cat/principal.html> [Consulta: 3 juny 2009]

Kagyu Samye Dzong [En línia]. Barcelona: Kagyu Samye Dzong Barcelona, [2009].

<http://www.samye.es/bcn/index.php> [Consulta: 3 juny 2009]

La CCEB [En línia]. Barcelona: Coordinadora Catalana d'Entitats Budistes, 2008-2009.

<http://www.ccebudistes.org/> [Consulta: 3 juny 2009]

Filmografia

Bertolucci, B. *Pequeño Buda* [Pel·lícula cinematrogràfica]. Barcelona: Lauren, DL 2002. 1 DVD

Cristianisme

A

Alegre, X., [et al.] *Universalidad de Cristo, universalidad del pobre: aportación al diálogo interreligioso*. Barcelona: Cristianisme i Justícia; Santander: Sal Terrae, 1995.

Aquest llibre defensa la idea que el cristianisme ha d'involucrar-se d'una manera clara en el diàleg amb les altres religions per dos motius: en primer lloc, la voluntat salvífica universal de Déu i la unicitat del mediador Jesús; en segon lloc, la qüestió de la universalitat del pobre, al voltant del qual hauria d'estructurar-se el problema de la relació entre les diferents tradicions religioses al món.

B

Bada i Elias, J. *Història del cristianisme a Catalunya*. Lleida: Pagès; Vic: Eumo, 2005. (Biblioteca d'Història de Catalunya; 5) *

D'una manera sintètica i entenedora, l'autor ens dibuixa una panoràmica històrica del cristianisme a Catalunya des dels orígens fins a l'actualitat, incloent-hi també l'aportació del protestantisme i de les comunitats ortodoxes. A banda del recorregut històric, Joan Bada valora la influència del cristianisme a Catalunya en tots els àmbits de la societat i acaba tractant els reptes que té plantejats avui dia el cristianisme: l'ecumenisme i la seva aportació a la pau i al progrés de les persones.

Bajet, E.; Dalmau, B.; Oleart, O. *Codi de dret canònic: edició comentada.* Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1983. * REVISAR, al CCUC entrat per "Santa Sede"

És el codi legal intern del catolicisme. Poc conegut fora de la institució, però fonamental per entendre els mecanismes i els motius de moltes normes, regles i costums, és essencial per conèixer l'organització sociològica del catolicisme institucional en profunditat.

Baubérot, J.; Willaime, J. P. *El protestantismo de la A a la Z: lugares, nombres, conceptos*. Barcelona: Gayata, 1996. (Biblia Actualidad; 1) *

Jean Baubérot i Jean-Paul Willaime ofereixen amb aquesta obra una informació bàsica sobre el cristianisme protestant, les seves afirmacions fonamentals, la seva història, la seva aportació de caire cultural i la influència que ha tingut en el desenvolupament de la modernitat.

Bernhardt, R. *La pretensión de absolutez del cristianismo: desde la Ilustración hasta la teología pluralista de la religión.* Bilbao: Desclée de Brouwer, 2000.

Amb aquest llibre, Reinhold Bernhardt ofereix una sistematització del debat sobre la concepció hegemònica i preponderant del cristianisme, tal com s'ha portat a terme fins a l'actualitat. De fet, el que fa és plantejar-se si en una època com l'actual es pot presentar el cristianisme com l'única veritat de salvació deixant de banda les pretensions legítimes de validesa de les altres confessions de fe.

Bíblia catalana interconfessional. Barcelona: Associació Bíblica de Catalunya: Claret, 1993. *

És el text bíblic comú de la gran majoria dels cristians a Catalunya. En lloc de la fidelitat a la literalitat del text, aquesta traducció va optar per fer servir la fórmula de l'equivalència dinàmica, que cerca la proximitat en el sentit i l'expressivitat. Disposa d'un ampli aparell crític, i de mapes, vocabulari, taula cronològica i índexs temàtic i de noms de persona.

Boff, L. *Jesucrist llibertador.* 3a ed. Barcelona: Claret, 1984. (Els Daus; 6)

Cristologia pensada i escrita per Leonardo Boff, concebuda des de les arrels de la vida humana i de l'anhel d'alliberament. Aquesta figura de Crist que hi reflecteix l'autor és la d'un ésser lliure i alliberat al mateix temps, i que ens crida a totes les persones a una total obertura del nostre ésser cap a Déu. Boff posa l'èmfasi en el fet que va ser precisament en la humanitat de Crist on Déu es va manifestar d'una manera més clara i contundent.

C

Caspar, R. *Para una visión cristiana del islam.* Santander: Sal Terrae, 1995.

Llibre adreçat a persones que desconeixen l'islam però que volen informar-se'n sense prejudicis; per això explica d'una manera clara i senzilla algunes de les dimensions essencials de l'islam: el seu culte, la teologia, la mística... L'autor vol que aquest estudi serveixi també perquè els cristians puguin dialogar amb els musulmans sobre aspectes religiosos de l'islam des de la comprensió i el coneixement.

Caspar, R. *Preguntas de los musulmanes a los cristianos*. Madrid: Darek-Nyumba, 1992.

Un grup d'islamòlegs cristians de Tunísia respon a les preguntes que es plantegen els musulmans sobre el cristianisme i els cristians. Aquest obra és un instrument documentat i pràctic que pot ajudar a fomentar el diàleg entre musulmans i cristians i a eliminar del debat alguns dels prejudicis que hi ha sobre la taula en aquests temes.

Comisión Episcopal de Relaciones Confesionales. *Católicos y musulmanes al encuentro*. Madrid: Edice, 2000.

Aquesta publicació, iniciada per la Conferència Episcopal Francesa i adaptada pel Secretariat de la Comissió Episcopal de Relacions Interconfessionals a la realitat d'Espanya, presenta les relacions entre catòlics i musulmans des de diferents òptiques, amb quatre punts a seguir: constatació o examen de la realitat, preguntes o interrogants suscitats, conviccions provinents de l'Evangeli i de la societat i orientacions de treball. El llibre vol ser d'utilitat per als catòlics davant la nombrosa presència de musulmans a la societat espanyola.

CONCILIO VATICANO (2n: 1962-1965). *Concilio Vaticano II: constituciones, decretos, declaraciones*. Madrid: Biblioteca de Autores Cristianos, 1966. (Biblioteca de Autores Cristianos; 252) *

Llibre que recull totes les constitucions, decrets i declaracions aprovats al Concili Ecumènic Vaticà II de l'Església catòlica, que va constituir un dels esdeveniments més importants de l'Església catòlica perquè va actualitzar la institució i la va collocar en diàleg amb la resta de la societat. Aquest llibre és una referència en el nostre temps per als cristians catòlics.

CONGAR, Y. *Cristians ortodoxos*. Barcelona: Estela, 1963.

Llibre ben documentat que explica d'una manera rigorosa, clara i senzilla els motius de caire polític, cultural, religiós i eclesiològic que han contribuït a la distanciació entre catòlics i ortodoxos. Acaba fent un balanç del que va suposar el Cisma d'Orient i aportant idees per a un restabliment de la comunió o, si més no, per a una bona entesa i un clima de germanor i de concòrdia.

D

D'COSTA, G., ED. *La unicidad cristiana reconsiderada: el mito de una teología pluralista de las religiones*. Bilbao: Desclée de Brouwer, 2000.

Aquesta obra és un desafiament al principi pluralista del diàleg interreligiós, acceptant les demandes d'una teologia cristiana de les religions conservadora i reactiva. Gavin D'Costa ha reunit les aportacions de catorze experts en la matèria que posen en qüestió la idea que totes les religions sense excepció es poden considerar iguals. Per fomentar el debat que envolta el que constitueix una teologia cristiana de les religions viable, els autors s'oposen a l'assumpció pluralista d'una essència religiosa comuna.

DALMAIS, H. I. *La fe cristiana en diálogo con las grandes religiones*. Santander: Sal Terrae, 1981. (Alcance; 19) *

Aquest llibre presenta d'una manera clara i breu els diversos corrents religiosos del món, mostrant en cada cas allò que Crist els pot aportar i de quina manera els cristians poden escoltar els ensenyaments d'aquestes tradicions religioses i deixar-s'hi interpel·lar veient la seva pròpia originalitat i testimoniatge.

DENZINGER, E. *El magisterio de la Iglesia*. Barcelona: Herder, 1963. (Biblioteca Herder; 22) *

Recull imprescindible dels documents normatius de la tradició cristiana, especialment de la catòlica. És un manual dels credos, les definicions dogmàtiques i les declaracions de l'Església catòlica en matèria de fe i costums. És fonamental per conèixer el cristianisme catòlic.

DHAVAMONY, M. *Pluralismo religioso y misión de la Iglesia*. València: EDICEP, 2002. (Lo Eterno y el Tiempo; 29)

En aquest llibre, Mariasusai Dhavamony planteja la necessitat de l'exigència d'unitat de la veritat religiosa i de la unicitat del cristianisme mateix pel que fa a la salvació de la humanitat. Tot això, des de la constatació del pluralisme religiós en la societat actual i de la presència en la història de moltes i diferents religions.

DHAVAMONY, M. *Teología de las religiones: reflexión sistemática para una comprensión cristiana de las religiones*. Madrid: San Pablo, 1998.

Intent seriós i rigorós d'obrir un diàleg interreligiós «veritable», sincer i profitós partint d'una sèrie de qüestions plantejades: quina relació tenen les altres religions amb el cristianisme? Pot pretendre el cristianisme ser l'únic mitjà de salvació quan les altres religions es presenten també com a mitjans, si més no, vàlids?

DUPUIS, J. *El cristianismo y las religiones: del desencuentro al diálogo*. Santander: Sal Terrae, 2002. (Presencia Teológica; 121) *

En aquest llibre, Jacques Dupuis defensa la idea de la complementarietat recíproca entre la tradició crsitiana i les altres tradicions religioses, que també contenen elements de veritat i de gràcia. Aquesta temàtica la tracta des de la perspectiva d'un pluralisme religiós de principi, previst per Déu en el seu designi de salvació de la humanitat sencera, i basant-se en una cristologia trinitària i pneumatològica.

DUPUIS, J. *Hacia una teología cristiana del pluralismo religioso*. Santander. Sal Terrae, 2000. (Presencia Teológica; 103)

L'autor, defensor de la idea que el pluralisme religiós existeix *de iure* i no només *de facto*, com a part del pla de Déu, reuneix en aquest llibre l'estudi, la reflexió i l'experiència de la seva vida a Europa i a l'Àsia per comprovar un canvi significatiu en la comprensió teològica cristiana del pluralisme religiós al món. Per tant, es tracta de descobrir de quina manera les altres tradicions religioses són mediadores de salvació per als seus fidels en el pla de Déu.

DUPUIS, J. *Jesucristo al encuentro de las religiones*. Madrid: San Pablo, 1991. (Biblioteca de Teología; 11)

En aquest llibre, Jacques Dupuis presenta des d'una perspectiva didàctica i oberta un panorama del debat sobre la qüestió d'una teologia cristiana de les tradicions religioses de la humanitat. La seva intenció cabdal és elaborar una cristologia captada i desenvolupada en el context de l'actual pluralisme religiós, i cobrir així un buit en les publicacions sobre cristologia als anys postconciliars. Per tant, l'autor fa una reivindicació ponderada de la unicitat i universalitat de Jesucrist, que obre l'espai per a una teologia oberta de les religions i del pluralisme religiós. Des d'una perspectiva cristològica trinitària, això permet afirmar una pluralitat de vies o itineraris per a l'alliberament i salvació humanes d'acord amb el pla de Déu per a la humanitat en Jesucrist.

E

«El islam: un desafío para el cristianismo». *Concilium*. [Estella] (1994), núm. 253.

El número 253 de *Concilium* defensa la idea que l'islam no és pas una amenaça contra Occident sinó més aviat un desafiament. Un desafiament per a jueus i cristians, per tal que siguin conscients del que significa la fe islàmica per als musulmans, que reconeguin que també són fills d'Abraham i, sobretot, que sàpiguen distingir entre islam i extremisme polític amb justificació religiosa. L'islam també és un repte a la concepció secular de la vida a Occident.

ESGLESIA CATÒLICA. *Catecisme de l'Església catòlica*. Barcelona: Claret, 2005. *

El volum exposa el credo de l'Església catòlica, així com el sentit de les seves celebracions litúrgiques, de la seva moral i de la seva pregària. Aquesta edició, segons el text oficial llatí, es completa amb

un índex molt detallat. És imprescindible per saber la posició oficial del catolicisme en molts temes de fe, litúrgia i moral.

ESQUERDA, J. *El cristianismo y las religiones de los pueblos.* Madrid: Biblioteca de Autores Cristianos, 1997. (Biblioteca de Autores Cristianos 2000; 4)

Aquest llibre analitza l'abast del diàleg interreligiós, assenyalant pautes perquè el cristianisme sigui capaç de presentar Crist com l'acompliment de l'anhel present en totes les religions de la humanitat. El cristianisme es troba, avui més que mai, en un encreuament de cultures i religions. Les religions consideren el missatge evangèlic un fet sorprenent que crida poderosament l'atenció. El text reflecteix una posició institucional.

ESTRADA, J. A. *El monoteísmo ante el reto de las religiones: el difícil futuro del cristianismo.* Santander: Sal Terrae, 1998. (Aquí y Ahora; 35)

Les grans religions monoteistes han hagut de tractar la qüestió de la relació entre el déu de les respectives confessions i la pluralitat de déus de les diverses religions. La pretensió que només hi ha un únic Déu implica el significat absolut i universal de la pròpia divinitat, cosa que contrasta amb les característiques culturals i religioses pròpies de cada religió. El problema que planteja el llibre és com conjugar l'aspecte particular d'una tradició religiosa amb la pretensió d'exclusivitat que implica cada fe monoteista.

ESTRADA, J. A. *Razones y sinrazones de la creencia religiosa.* Madrid: Trotta, 2001. (Colección Estructuras y Procesos. Serie Religión)

Aquestes pàgines constitueixen un estudi sobre les creences religioses, el seu origen i funcions, les seves pretensions de validesa i les relacions amb el saber filosòfic i científic. J. A. Estrada defensa la racionalitat i el caràcter lliure de les creences, des d'una posició receptiva i respectuosa davant les crítiques de l'ateisme i de l'agnosticisme. L'autor examina també l'ambigüitat de les imatges de Déu que presenta el cristianisme a la llum d'un desenvolupament unilateral de la cristologia com a conseqüència de l'hel·lenització del cristianisme.

F

FÉDOU, M. *Las religiones según la fe cristiana.* Bilbao: Desclée de Brouwer, 2000. (Religiones en Diálogo; 5)

Aquest llibre està pensat per a cristians que necessiten tenir referències de les religions no cristianes per poder reflexionar sobre la qüestió del diàleg interreligiós, el que pot aportar el cristianisme a les altres religions i a l'inrevés. L'autor defensa la idea que aquesta reflexió sobre les altres religions i el diàleg entre elles i el cristianisme facilita una millor comprensió de la pròpia fe cristiana.

I

IGLESIA CATÓLICA. COMISSIO THEOLOGICA INTERNATIONALIS. *El cristianismo y las religiones.* València: Ediciones Iglesia en Misión, 1997.

Document que tracta tres grans temes: el misteri de Déu i de les religions; el misteri de Crist i de les religions, i el misteri de l'Església i de les religions. Es tracta, doncs,

d'una defensa de la necessitat de diàleg entre el cristianisme i les altres religions en una societat cada vegada més interrelacionada i amb l'objectiu d'arribar a punts d'entesa i de comprensió, per evitar, així, hipotètics conflictes en el futur.

K

KNITTER, P. F. *Introducción a las teologías de las religiones*. Estella: Verbo Divino, 2007. *

Es tracta d'un estudi actualitzat i complet sobre la major part de les afirmacions dels teòlegs més rellevants de les esglésies cristianes relatives a les altres religions i al pluralisme religiós. Amb un estil conciliador, l'autor ofereix en aquesta obra un resum important de les principals tendències en el marc de la teologia cristiana de les religions.

KÜNG, H. *Ser cristiano.* 4a ed. Madrid: Trotta, 2008. (Colección Estructuras y Procesos. Serie Religión)

D'una manera rigorosa i sistemàtica, Hans Küng explica en aquesta obra per què i de quina manera el cristianisme respon de la seva fe davant la seva pròpia raó i el seu entorn social. A més, exposa la totalitat del missatge cristià, fent servir també ideologies i religions actuals, i separa d'una manera clara allò que és essencial del cristianisme d'allò que no ho és. Küng arriba fins al nucli de la fe cristiana des d'una teologia sincerament ecumènica.

KÜNG, H. *Teología para la postmodernidad.* Madrid: Alianza Editorial, 1989.

En aquest llibre, Hans Küng defensa una teologia per a la postmodernitat que sigui rigorosament científica, oberta al món i al present i que es mogui en l'horitzó actual de l'experiència per tal que sigui considerada, útil i respectada. La teologia actual ha d'intentar donar respostes satisfactòries a les grans qüestions plantejades en els nous contextos històrics. Per això una teologia estàtica, no atenta a la nova realitat, és amenaçada per la situació d'un món d'idees canviants, on els antics paradigmes del pensament semblen superats.

M

MATABOSCH, A. *Cuarenta años de ecumenismo: iglesia, sociedad, cultura.* Lleida: Milenio, 2009. (Alfa; 27)

L'autor, conegut pel seu extens currículum teològic, eclesial i cultural, presenta un recull històric de més de 200 articles seus publicats a ***La Vanguardia*** al llarg de 40 anys. És una mena de recorregut per la història de l'Església des de l'ecumenisme que és fruit de la seva docència a la Facultat de Teologia de Catalunya, de la seva presència en fòrums internacionals ecumènics i de la seva presència activa en els mitjans de comunicació. No falten entrevistes amb els principals actors de l'ecumenisme a escala internacional com, per exemple, Hans Küng, Schillebeeckx, o Roger Schutz, el fundador de Taizé, entre altres. Aquesta publicació és una eina fonamental per a tots els qui vulguin prendre el pols al testimoni i al pensament d'un dels pioners i pilars de l'ecumenisme cristià al nostre país.

MATABOSCH, A., ED. *El cristianisme en una societat plural.* Barcelona: Cruïlla: Fundació Joan Maragall, 2003. (Cristianisme i Cultura; 46)

En aquest llibre es reflexiona sobre els canvis, les metamorfosis de la societat occi-

dental durant el segle XX cap a una societat plural, i sobre el lloc i el paper del cristianisme en aquesta nova situació.

MORALES, J. *Teología de las religiones*. Madrid: Rialp, 2001. (Manuales Universitarios Rialp)

Llibre bàsic per introduir-se en la qüestió de la teologia de les religions. De tendència clarament conservadora, aporta dades rellevants sobre la reflexió entorn a les diferents religions del món i ofereix, al mateix temps, una valoració orientadora per a les persones interessades en aquesta matèria. Actualment i en els anys vinents, l'assumpte de la relació entre el cristianisme i les altres religions serà una qüestió cabdal per a l'Església catòlica.

N

Nou Testament grec-llatí-català, Associació Bíblica de Catalunya. Claret: Societats Bíbliques Unides: Barcelona, 1995. *

Presenta el text grec i l'aparat crític de l'edició de Nestlé-Aland, el text llatí de la versió de Stuttgart de la Vulgata llatina i el text català de la BCI. És una eina científica i exegètica de primer nivell per a professors universitaris i per a tothom que cerqui el màxim rigor i vulgui aprofundir en el text i copsar-hi matisos.

P

PANIKKAR, R. *El Cristo desconocido del hinduismo: para una cristofanía ecuménica*. Madrid: Grupo Libro 88, 1994. (Paraísos Perdidos; 10)

En aquest llibre, Raimon Panikkar introdueix la categoria de la cristofania, amb la qual intenta trobar un nou camí per a la cristologia, ja que per ell la cristologia en curs és un producte occidental, que no és ni catòlic ni universal. Per Panikkar, hi ha un fet teàndric primordial que identifica amb el Misteri. Aquest misteri es manifesta amb una certa plenitud en Jesús, i igualment és present i actua en altres llocs, però només al final dels temps es revelarà en la seva total plenitud. Panikkar considera problemàtic monopolitzar aquest misteri fent-lo propietat privada dels cristians, i per això busca aquest misteri de Crist dintre de la tradició hindú.

PANIKKAR, R. *La plenitud del hombre: una cristofanía*. Madrid: Siruela, 1999.

Aquest estudi és una reflexió sobre la figura central de la consciència cristiana i aposta per una cristofania, un intent d'oferir al món contemporani una resposta a l'anhel de plenitud de vida que es troba en el cor de tot home; la figura de Crist no és propietat dels cristians sinó que té un abast molt més ampli. El llibre també desxifra l'experiència mística de Jesús per descriure l'epifania crística. Es tracta, doncs, d'una reflexió sobre la condició humana en la seva dimensió més profunda i menys condicionada per altres circumstàncies històriques.

R

RAHNER, K. *Curso fundamental sobre la fe*. 7a imp. Barcelona: Herder, 2007.

Aquest llibre és un bon resum de tota l'obra del gran teòleg contemporani Karl Rahner.

Al llarg del text es pot copsar el seu rerefons bíblic i dogmàtic, i al mateix temps també es poden percebre els problemes actuals de l'home contemporani, les ideologies i els sistemes en què es fonamenta. En conjunt, ofereix una reflexió que justifica una adhesió intel·lectualment honesta a la fe cristiana.

Rahner, K. «El cristianismo y las religiones no cristianas». A: *Escritos de teología.* Madrid: Taurus, 1964. Vol. V, p. 135-156.

Karl Rahner considera que davant l'Església catòlica hi ha altres realitats i poders històrics que per a ella tenen una significació, encara que no sempre hi estiguin en relació positiva. Davant la pluralitat de concepcions del món que ens envolten, el «catolicisme obert» significa per Karl Rahner un determinat comportament que intenta comprendre aquest fenomen del pluralisme i integrar-lo en el tot unitari de la concepció cristiana de l'existència. El pluralisme de les religions és un dels aspectes més seriosos amb què l'Església ha de conviure i relacionar-se.

Rahner, K. «Los cristianos anónimos». A: *Escritos de Teología.* Madrid: Taurus, 1969. Vol. VI, p. 535-544.

El concepte de «cristians anònims» el trobem en l'intent de Karl Rahner de defensar la unicitat i la necessitat de Crist admetent al mateix temps, amb el Concili Vaticà II, la possibilitat real de salvació per a totes les persones. Com que Crist és l'únic mediador, l'autocomunicació divina és trinitària, i per tant, realment cristiana. I com que les persones no reconeixen el caràcter de la gràcia rebuda, es pot dir que és anònima. Una religió no cristiana pot ser el mitjà utilitzat per Déu per comunicar-se amb una persona; hi ha, per tant, una veritable mediació en aquesta religió, no per l'esforç humà, sinó per l'ús que en fa l'Esperit Sant. Fins i tot, els no creients en cap religió poden tenir una fe anònima que broti de l'amor i els condueixi a la salvació.

Rambla, J. M.; Pifarré, C. M. *L'experiència mística del cristianisme.* Barcelona: Fundació Joan Maragall: Cristianisme i Cultura: Claret, 2002. (Quaderns; 58)

El número 58 dels quaderns de Cristianisme i Cultura explica d'una manera senzilla les característiques de la mística cristiana. A la primera part del quadern, J. M. Rambla considera la mística cristiana una vivència profundament mística, marcadament teista i una experiència de relació personal. És una mística evangèlica, cristocèntrica i amb voluntat de conversió del món. A la segona part, Cebrià Pifarré explica l'experiència mística d'alguns dels místics cristians més rellevants, com Teresa de Jesús, Joan de la Creu, Teresa de l'Infant Jesús, Charles de Foucauld i Silvà del mont Athos.

Rodríguez Panizo, P.; Quinzá, X., eds. *Cristianismo y religiones.* Bilbao: Desclée de Brouwer, 2002. (Religiones en Diálogo; 16)

Aquest volum recull els treballs d'un seminari intern sobre les relacions entre el cristianisme i les altres religions que es va celebrar a la Universitat Pontifícia de Comillas. Va suposar l'anàlisi de l'estat actual de la qüestió, de la interpel·lació que suposa per a la cristologia, del tractat sobre Déu i també de l'eclesiologia. També es van tractar aspectes concrets sobre el budisme o el judaisme.

S

Sánchez Nogales, J. L. *Cristianismo e hinduismo: horizonte desde la ribera cristiana.* Bilbao: Desclée de Brouwer, 2000. (Religiones en Diálogo; 8)

Llibre escrit des d'Occident i des del cristianisme que vol exposar amb nitidesa i senzillesa la inesgotable fecunditat amb què els hindús expressen la seva confiança en el misteri diví, així com els reptes que planteja a la fe cristiana. Cristians i hindús comparteixen la saviesa que obre els homes al misteri del sagrat, del diví; això suposa un motiu important de trobada i de diàleg profund i sincer.

Sans Benguria, I. M. *Hacia un diálogo religioso universal: estudio genético de la declaración conciliar sobre la relación de la Iglesia con las religiones no cristianas*. Bilbao: Mensajero, 1992. (Teología Deusto; 24).

Aquest llibre analitza la declaració conciliar sobre la relació entre l'Església catòlica i les altres religions. El text aprovat per la majoria dels pares conciliars el mes d'octubre del 1965 reconeix una funció positiva i salvífica a les religions no cristianes, també en les seves formes institucionals, i això sense comprometre, per al Concili, el caràcter absolut del cristianisme i de l'Església. Es reconeix tot el que hi ha de veritat i de gràcia en la singularitat dels fidels de les altres religions. Partint d'aquesta anàlisi, l'autor aposta per un veritable i fructífer diàleg interreligiós a escala mundial.

Sayés, J. A. *Cristianismo y religiones: la salvación fuera de la Iglesia.* Madrid: San Pablo, 2001.

José Antonio Sayés tracta la qüestió de la possibilitat que hi hagi salvació més enllà de l'Església catòlica. Després d'una presentació de totes les tesis en el tema del diàleg interreligiós, exposa la interpretació de l'axioma «fora de l'Església no hi ha salvació» recollit en la declaració de la Congregació per a la Doctrina de la Fe Dominus Iesus, i estudia també la doctrina del magisteri sobre la salvació en les religions. El capítol central presenta el designi salvífic de Déu en Crist que es perpetua en l'Església i els sagraments, mostrant com tota gràcia que es dóna és gràcia de Crist que brolla de l'Església i condueix a aquesta.

Secretariado para los No Cristianos, «Actitud de la Iglesia Católica ante los creyentes de otras religiones. Reflexiones y orientaciones sobre el diálogo y la misión». *Acta Apostolicae Sedis* (AAS): Vol. 76 (1984), p. 816-828.

Per tal de promoure el treball del diàleg, el papa Pau VI va crear el Secretariat per als No Cristians, actualment anomenat Pontifici Consell per al Diàleg Interreligiós. Aquest document declara que la missió evangelitzadora de l'Església és una realitat unitària, però complexa i articulada, i considera el diàleg i també l'anunci dos elements cabdals de la missió de l'Església. El diàleg és la principal preocupació del Pontifici Consell per al Diàleg Interreligiós, constata la pluralitat religiosa existent al món i analitza les possibilitats de relació entre cristians i adeptes d'altres tradicions.

Sols Lucia, L. *L'islam, un diàleg necessari.* Barcelona: Quaderns de Cristianisme i Justícia, 1998.

Aquest quadern de Cristianisme i Justícia explica d'una manera senzilla el que és l'islam com a religió, els seus fonaments i, breument, la seva situació actual en relació amb els països occidentals. El text vol posar fi a alguns prejudicis i fer veure la importància d'establir ponts de trobada amb el món islàmic, atesa la seva implantació cada vegada més gran a Europa per la via de la immigració i el fet que alguns d'aquests països tenen una gran part de les reserves energètiques necessàries per a l'economia mundial.

Stubenraugh, B. *Dogma dialógico: el diálogo interreligioso como tarea cristiana*. Bil-

bao: Desclée de Brouwer, 2001. (Religiones en Diálogo)

Estudi sistemàtic de les relacions entre el cristianisme i les altres religions, fet des de la perspectiva de la dogmàtica catòlica i els conceptes i categories de la tradició biblicoeclesiàstica. Vol establir les bases d'una teologia de les religions elaborada des de dintre del catolicisme mateix, i fonamentada, per tant, en la tradició dogmàtica. Al mateix temps, el llibre aposta per aquest diàleg interreligiós i valora positivament les altres tradicions religioses.

Sullivan, F. A. *¿Hay salvación fuera de la Iglesia?: rastreando la historia de la respuesta católica.* Bilbao: Desclée de Brouwer, 1999. (Religiones en Diálogo; 2)

F. A. Sullivan fa un estudi complet de la història del pensament cristià sobre la possibilitat que hi hagi salvació fora de l'Església. Amb aquest estudi vol donar resposta a les preguntes següents: és realment un dogma de fe la impossibilitat de salvació fora de l'Església? Pot l'optimisme sobre una salvació universal (generat després del Concili Vaticà II) ser considerat un desenvolupament homogeni de la doctrina? Seria més honest que l'Església catòlica reconegués com a error els seus ensenyaments anteriors sobre aquesta matèria?

T

Tamayo, J. J., dir. *10 palabras clave sobre Jesús de Nazaret.* Estella: Verbo Divino, 1999. (10 Palabras Clave En/Sobre; 17)

Estudi sobre la figura de Jesús de Natzaret analitzada des de diversos vessants per part d'alguns dels teòlegs més reconeguts a Espanya en l'actualitat, com González Faus, Jon Sobrino, Leonardo Boff o Raimon Panikkar. Analitzen aspectes de Jesús com la seva relació amb Déu, la seva condició de jueu, el significat de la seva crucifixió o el de la seva resurrecció, Jesús i l'Església, el Jesús històric... El llibre vol posar a l'abast una visió panoràmica sobre el que representa Jesús.

V

Vigil, J. M. *Teología del pluralismo religioso. Curso sistemático de teología popular.* Córdoba: El Almendro, 2005.

Aquest llibre constitueix un replantejament del cristianisme des de la perspectiva d'una teologia del pluralisme religiós, i és una aposta clara per fer un pas endavant cap a una visió pluralista de la religió i de la cultura. La teologia del pluralisme religiós és la branca més jove i actual de la teologia i, a més, la que més està desafiant el cristianisme modern, exigint-li una relectura de tot el seu patrimoni simbòlic, que al llarg dels segles va ser elaborat des d'una visió exclusivista («fora de l'Església no hi ha salvació») o inclusivista («la veritat dels altres procedeix de la nostra»).

Recursos multimèdia

Webs

Altimira, M.; Pérez, S. "Misses amb tots els accents". *Vilaweb* [En línia]: *el punt.* [Barcelona, etc.] (4 gener 2009).

<http://www.vilaweb.cat/www/elpunt/noticia?p_idcmp=3292680> [Consulta: 3 juny 2009]

Altimira, M. "Punt i a part: Barcelona

tindrà la primera església ortodoxa romanesa edificada a Catalunya". *Vilaweb* [En línia]: *el punt*. [Barcelona, etc.] (19 octubre 2007).

<http://www.vilaweb.cat/www/elpunt/noticia?p_idcmp=2596961> [Consulta: 3 de juny de 2009]

Blocsfera cristiana [En línia]: *l'espai dels blocs cristians*. Barcelona: [Foc nou], 2009.

<http://www.focnou.cat/html/> [Consulta: 3 juny 2009]

CEC [En línia]*: Consell Evangèlic de Catalunya*. Barcelona: CEC, 2009.

<http://www.consellevangelic.cat/> [Consulta: 3 juny 2009]

Conferència Episcopal Tarraconense [En línia]. Tarragona: CET, [2009].

<http://www.tarraconense.cat/> [Consulta: 3 juny 2009]

E-cristians [En línia]. [S.l.]: E-Cristians.net, 2006.

<http://www.e-cristians.net/cream/?page=1&idioma=ca> [Consulta: 3 juny 2009]

"El protestantisme és la religió amb més centres de culte". *Avui* [En línia]. [Barcelona] (14 gener 2007)

<http://paper.avui.cat/article//societat//44015/protestantisme/es/la/segona/religio/amb/mes/centres/culte.html> [Consulta: 3 juny 2009]

Església Evangèlica de Catalunya [En línia]. [Barcelona: Evangèlica de Catalunya, 2009]

<http://www.esglesiaevangelicadecatalunya.cat/> [Consulta: 3 juny 2009]

Església Ortodoxa Espanyola [En línia]. [S.l.]: Esglesia Ortodoxa Espanyola, [2009]

<http://www.iglesiaortodoxa.es/ca/index.html> [Consulta: 3 juny 2009]

Església Plural [En línia]. [Barcelona]: Esglesia Plural, 2009.

<http://www.esglesiaplural.cat/> [Consulta: 3 juny 2009]

Federación de Asociaiones Culturales Cristiana de Catalunya [En línia]. Barcelona: Faccacatalunya.es, 2006.

<http://www.faccacatalunya.es/> [Consulta: 3 juny 2009]

Pérez S. "Punt i apart: la Barcelona protestant". *Vilaweb* [En línia]: *el punt*. [Barcelona, etc.] (12 abril 2007).

<http://www.vilaweb.cat/www/elpunt/noticia?p_idcmp=2350943> [Consulta: 3 juny 2009]

Unió de Religiosos de Catalunya [En línia]. Barcelona: Unió de Religiosos de Catalunya, 2009.

<http://urc.confer.es/urc/> [Consulta: 3 juny 2009]

Filmografia

Bergman, I., dir. *El séptimo sello* [Pel·lícula cinematogràfica]. Barcelona: Manga Films, DL 2003. 1 DVD

Dreyer, C. T., dir. *La palabra* [Pel·lícula cinematogràfica]. [Barcelona]: Filmax Home Video, 2005. 1 DVD.

Fesser, J. *Camino* [Pel·lícula cinematrogràfica]. Barcelona: Cameo, 2009. 1 DVD.

Gibson, M., dir. *La Pasión de cristo* [Pel·lícula cinematogràfica]. Madrid : Paramount Pictures, 2004. 1 DVD.

Hardwicke, C., dir. *Natividad* [Pel·lícula cinematogràfica]. Madrid: Tripictures, 2007. 1 DVD.

Presentació dels textos de la infància de Jesús en forma de relat històric, en detriment del seu significat simbòlic.

Jewison, N., dir. *Jesucristo superstar* [Pel·lícula cinematogràfica]. Madrid: Universal, 2008. 1 DVD.

Versió cinematogràfica del musical.

Jones, T., dir. *La vida de Brian* [Pel·lícula cinematogràfica]. [Barcelona]: Manga Films, DL 2004 . 1 DVD.

Passolini, P., dir. *El evangelio según San Mateo* [Pel·lícula cinematogràfica]. Madrid: Video Mercury Films, 2003. 1 DVD.

Presenta un Jesús molt real, totalment immers en els costums i les maneres de viure de l'epoca.

Scorsese, M., dir. *La última tentación de cristo* [Pel·lícula cinematogràfica]. [Madrid]: Universal, 2001. 1 DVD.

Stevens, G. ,dir. *La història más grande jamás contada* [Pel·lícula cinematogràfica]. Madrid: MGM Home Entertainment, 2003. 1 DVD.

Till, E., dir. *Lutero* [Pel·lícula cinematogràfica]. Madrid: Paramount Home Entertainment, 2006. 1 DVD.

Wyler, W., dir. *Ben Hur* [Pel·lícula cinematogràfica]. [Madrid] : Warner Home Video, 2001. 1 DVD.

Zeffirelli, F., dir. *Jesús de Nazaret* [Pel·lícula cinematogràfica]. Barcelona]: Filmax Home Video, 2002. 1 DVD.

Fe bahá'í

B

Bahá'u'lláh [et al.] *La religión bahá'í: una introducción desde sus textos.* Madrid: Trotta, 2008. (Paradigmas) *

Aquesta obra recull una mostra representativa de l'amplíssim ventall dels escrits sagrats bahaistes i ofereix el missatge central del fundador d'aquesta confessió de fe, Bahà'u'llah (1817-1892), així com les explicacions pertinents sobre el mateix missatge dels successors i intèrprets autoritzats: Abdul'l'Bahà (1844-1921) i Shoghi Effendi (1897-1957). El missatge de Bahà'u'llah referma la idea que l'última meta de totes les revelacions divines és la concòrdia i la comunicació entre tots els éssers humans i l'avenç de la història cap a una cultura global de pau, justícia i unitat en la diversitat.

E

Esslemont, J. E. *Bahá'u'lláh y la nueva era. Una introducción a la fe Bahá'í.* Terrassa: Editorial Bahá'í de España, 1995.

El doctor Esslemont va ser el primer europeu que va fer una síntesi molt completa de la història de la fe bahá'í i dels seus ensenyaments. Aquest llibre és una bona

introducció per conèixer la més recent de les religions mundials. La fe bahaista va ser fundada per Bahà'u'llàh, un noble persa que va passar els quaranta anys de la seva missió profètica entre presons i desterraments.

Recursos multimèdia

Webs

Comunidad Bahai de España [En línia].Madrid: [Comunidad Bahá'í de España, 2009]

http://www.com-bahai.es/ [Consulta: 3 juny 2009] (Es recomana especialment http://www.bahai.es/vendrell/)

Comunitat Bahai de Barcelona [En línia]. Barcelona: [Comunitat Bahai de Barcelona, 2009]

<http://www.bahaibcn.org/> [Consulta: 3 juny 2009]

Hinduisme

C

Coomaraswamy, A. K. *Hinduismo y budismo*. Barcelona: Paidós, 1997. (Paidós Orientalia; 56)

Llibre imprescindible per conèixer l'hinduisme i el budisme des de l'òptica pròpia de cada tradició religiosa, així com també des de la comparació sistemàtica amb els grans corrents de pensament occidentals; d'aquesta manera aconsegueix analitzarlos amb nitidesa veient les característiques bàsiques de tots dos i contextualitzant-los dins d'una anàlisi global.

F

Flood, G. *El hinduismo*. Cambridge [etc.]: Cambridge University Press.,1998. (Religiones y Mitos) *

En aquest llibre Gavin Flood fa una introducció a l'hinduisme, tant des del punt de vista cultural i religiós com històric. Partint de la pregunta «què és l'hinduisme?», Flood analitza el desenvolupament de les tradicions hindús des dels orígens fins a l'actual món modern, estudiant algunes de les seves divinitats. Tracta l'hinduisme com a religió en el món i també com a forma de nacionalisme. El llibre és idoni tant per a estudiants universitaris com per a lectors cultes en general, i és un punt de partida significatiu per a les persones interessades a aprofundir en la comprensió d'aquesta tradició religiosa.

I

Ishvarakrishna. *Les estrofes del Samkhya*. Barcelona: Fragmenta, 2007. (Sagrats i Clàssics; 2) *

Les estrofes del Samkhya (*Samkhyakarika*) ens reporten les grans intuïcions del Samkhya, el sistema filosòfic més antic de l'hinduisme. Al segle iv dC, el seu autor, Ishvarakrishna, hi recull antigues doctrines presents de manera dispersa i no sistemàtica en les *Upanishad*, els *Purana* i el *Mahabharata*, de manera que el seu estudi contribueix a la recerca sobre aquests textos i la seva recepció en l'època clàssica del pensament hindú. Conèixer la proposta filosòfica del Samkhya és una tasca preliminar ineludible en qualsevol estudi de caràcter indològic, atès que va exercir una gran influència en el desenvolupa-

ment de les idees i la terminologia de tota la tradició filosòfica hindú. Aquesta edició presenta el text original sànscrit en alfabet devanagari, la corresponent transliteració romanitzada, la traducció catalana, i un comentari estrofa per estrofa basat fonamentalment en els vuit comentaris antics. A més d'un estudi introductori, conté un glossari de termes sànscrits, un útil índex temàtic i unes taules sintètiques. Es tracta de la primera traducció de les *Samkhyakarika* publicada en una llengua hispànica.

K

Knott, K. *Introducción al hinduismo*. Madrid: Acento, 1999.

Obra ben documentada i explicada, pensada per a aquelles persones que volen tenir una primera presa de contacte amb la tradició hindú i conèixer i entendre els orígens, el desenvolupament, els costums, l'espiritualitat i les creences de la religió majoritària a l'Índia, així com la seva situació en l'actualitat en un país on hi ha arrelades altres confessions de fe.

M

Martín Díaz, C., ed. *Brahma-Sutras: con los comentarios «advaita» de Sánkara*. Madrid: Trotta, 2000. (Colección Estructuras y Procesos. Serie Religión)

Els *Brahma Sutra*, juntament amb els *Upanishad* i la *Bhagavad Gita*, formen el triple cànon de la revelació hindú. El comentari de Sankara presenta una interpretació i la creació d'un sistema filosòfic no dual que es va convertir en la lectura més clàssica del *sanatana dharma* o hinduisme. És una obra magna de la filosofia i la religió hindús.

Merlo Lillo, V. *Dharma: consciència i llibertat en l'hinduisme i el buddhisme.* Barcelona: Claret, 1993.

Vicente Merlo, doctor en filosofia, és especialista en les cultures orientals, principalment en l'hinduisme i el budisme. En aquest quadern de la Fundació Joan Maragall, l'autor aporta un coneixement profund del dharma i l'exposa d'una manera clara i senzilla. Està pensat per a un gran públic interessat per aquestes tradicions religioses i que vol conèixer els principals conceptes d'ambdues religions.

Merlo Lillo, V. *Siete ensayos sobre el hinduismo: de las Upanishads a Sri Aurobindo.* Barcelona: Centro Sri Aurobindo, 1994.

Els set assajos que conformen aquest llibre aborden diversos aspectes de la tradició hindú, des de textos clàssics com les *Upanishads* i la *Bhagavad Gita* fins als màxims exponents hindús com Pantajaii o Shankaracharya, i representants del neohinduisme: Ramakrishna, Ramana Maharshi, Sri Aurobindo... El que vol el llibre és harmonitzar el plantejament filosòfic amb una presentació clara de l'enfocament pròpiament hindú. També inclou referències al budisme i comparacions entre el pensament de Zubiri i el de Sri Aurobindo.

N

Nityaboshânanda, S. *Actualidad de las Upanisahds*. Barcelona: Kairós, 1985.

Estudi sobre els textos clàssics i profunds de les escriptures místiques hindús: les *Upanishads*. Però aquest llibre no només les reprodueix i comenta, sinó que a més les interpreta des de la perspectiva d'una sensibilitat moderna i actual i, a la vegada, fidel a la tradició d'aquesta religió. És una obra dirigida a persones que, coneixent l'hinduisme amb una visió de conjunt, volen aprofundir una mica en aquesta lectura de les *Upanishads*.

P

Panikkar, R. *Espiritualidad hindú: Sanatana dharma.* Barcelona: Kairós. 2005. (Sabiduría Perenne)

Introducció a l'espiritualitat hindú en la qual s'explica amb profunditat i rigor les principals qüestions de l'hinduisme: la seva naturalesa, la història, les seves vies místiques, el shivaisme, el vishnuisme, el shaktisme... Aquest estudi dóna com a resultat una gran obra d'exposició sobre el *sanatana dharma* o camí etern de la conducta en què es posa l'èmfasi en l'espiritualitat.

Panikkar, R. *Iniciació als Veda.* Barcelona: Fragmenta, 2008. (Assaig; 7) *

Aquesta analogia és un compendi de la revelació vèdica, entesa com el desvetllament de les profunditats que continuen ressonant en el cor de l'home modern, per tal que pugui adquirir més consciència del patrimoni humà. A partir d'una selecció d'himnes vèdics, aquest llibre proposa un autèntic camí iniciàtic que, seguint el ritme de la vida del cosmos, ens porti al naixement de la vida plena en nosaltres mateixos.

R

Renou, L. *El hinduismo*. Barcelona: Paidós, 1991. (Paidós Orientalia; 30) *

Louis Renou presenta aquest estudi sobre l'evolució de l'hinduisme, que l'analitza des de l'establiment de les sectes i l'aparició del culte fins al desenvolupament de preocupacions pròpiament espirituals i ètiques, socials o nacionals, i també des de les configuracions mitològiques, els ritus i la màgia, fins al fenomen viu i complex que és l'hinduisme actual. El context del llibre és la influència que la tècnica occidental ha tingut en els aspectes culturals i religiosos de l'Índia des del segle xviii.

Ruiz, J. *El hinduismo y su actualidad.* Madrid: Ediciones SM, 1996.

Aquest llibre explica les diferents tradicions que han conformat la religió hindú, la seva espiritualitat, la praxi, les maneres que té el fidel de relacionar-se amb les diferents divinitats, els rituals i els conceptes bàsics per conèixer-la. Tot això, amb algunes comparacions amb la perspectiva occidental. Però també analitza l'hinduisme en l'actualitat, l'Índia històrica i l'Índia política, el sistema de castes en una societat postcolonial i la relació de l'hinduisme amb les altres confessions veïnes: islam, jainisme, sikhisme, cristianisme...

U

Upanisad, con los comentarios advaita de Sankara. Madrid: Trotta, 2001. (Colección Estructuras y Procesos. Serie Religión) *

Després dels *Veda*, les *Upanishad* formen la segona part de la revelació hindú. Aquí són presentats en la seva lectura més filosòfica i ortodoxa, la no dualista. Presenta cinc de les principals *Upanishads*: *Kena*, *Katha*, *Isha*, *Svetasvatara* i *Aitareya*.

Recursos multimèdia

Webs

Indian festivals [En línia]. [S.l.]: Webonautics, 2000-2001.

<http://www.webonautics.com/ethnicindia/festivals/> [Consulta: 3 juny 2009]

Filmografia

ATTENBOROUGH, R. Gandhi [Pel·lícula cinematogràfica]. Barcelona: Planeta de Agostini, 2004. 1 DVD

Islam

A

ABUMALHAM, M., COORD. *Textos fundamentales de la tradición religiosa musulmana.* Madrid: Trotta, 2005. (Pliegos de Oriente. Próximo Oriente) *

Es tracta d'una col·lecció de textos islàmics ben significatius que vol oferir una mostra rellevant dels molts gèneres literaris religiosos que l'islam àrab ha cultivat al llarg dels segles. Són textos islàmics bàsics, alguns poc coneguts en llengua espanyola, també portadors d'informació del que cadascun d'ells ofereix i de com es va endinsant en la tradició religiosa de l'islam. Entre aquests textos n'hi ha de relacionats amb Al-Andalus, que mostren com l'islam andalusí va contribuir al desenvolupament de l'espiritualitat i la mística islàmica.

ABUMALHAM, M., ED. *Comunidades islámicas en Europa*. Madrid: Trotta, 1995. (Colección Estructuras y Procesos. Serie Ciencias Sociales)

Aquest llibre tracta la qüestió de l'assentament progressiu, a Espanya i a l'Europa occidental, de persones que professen la religió islàmica, procedents, majoritàriament per motius migratoris, de països on aquesta tradició religiosa és majoritària; hi queda ben reflectit el fet que moltes d'aquestes persones adquireixen la nacionalitat del país d'adopció i també que persones autòctones del Vell Continent es converteixen a l'islam. La societat occidental, majoritàriament de pensament laic, però fonamentada en la tradició judeocristiana, observa aquest col·lectiu amb desconfiança, en gran part pel desconeixement sobre aquesta cultura.

ABUMALHAM, M. *El islam*. Madrid: Ediciones del Orto, 1999. (Biblioteca de las Religiones; 14)

En aquest llibre, Montserrat Abumalham vol oferir les bases històriques i els fonaments de l'islam, situant-lo en el seu context, analitzant la seva complexitat i explicant-ne els desenvolupaments més significatius, des de les seves

influències i relacions amb les altres confessions monoteistes. Per tant, intenta en tot moment vincular els aspectes més pròpiament religiosos i espirituals de l'islam amb els més estrictament culturals i humanístics.

AL-YOHANI, M. *Jesús en el islam*. Madrid: Centro Islámico en España, 1991. (Islam)

La imatge que té l'islam de la figura de Jesús és el que tracta d'explicar aquest llibre, una imatge situada entre dos extrems. Els jueus, que van rebutjar Jesús com a profeta de Déu, el van considerar un impostor. Els cristians el consideren fill de Déu i l'adoren com a tal. L'islam, en canvi, el considera un dels grans profetes de Déu, i el respecta de la mateixa manera que a Abraham, Moisès o Mahoma. L'Alcorà, encara que no presenta un relat detallat de la vida de Jesús, sí que en destaca els aspectes més importants, com el naixement, la seva missió, l'ascensió al cel... Bon llibre per entendre la imatge que tenen els musulmans sobre Jesús.

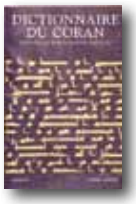

ANIR-MOEZZI, M. A., DIR. *Dictionnaire du Coran.* Paris: Robbert Laffont, 2007. (Bouquins) *

Un diccionari útil per saber què diu l'Alcorà sobre cadascun dels temes que poden interessar l'ésser humà d'avui. Molt complet, presenta les interpretacions de les diferents escoles hermenèutiques tradicionals i d'altres escoles islàmiques menys conegudes.

ARKOUN, M. *El pensamiento árabe*. Barcelona: Paidós, 1992. (Paidós Orientalia; 35)

A través d'una visió de conjunt sobre el pensament de les societats àrabs, Mohamed Arkoun tracta temes com la influència de l'Alcorà en la societat àrab, com era la societat àrab prealcoràn ica, el diàleg entre la ciència religiosa i la ciència epistemològica i racional, la modificació de les relacions econòmiques i estratègiques sota la influència europea o el que va suposar el colonialisme per arribar a la conclusió que cal un coneixement profund d'aquest univers, moltes vegades desconegut per a Occident, perquè la societat s'enfronti a aquesta crisi generalitzada de la nostra civilització.

BALTA, P., COMP. *Islam*. Madrid: Siglo XXI, 1994.

L'egipci Paul Balta, gran coneixedor del món àrab, islàmic i mediterrani, explica la diversitat de societats que constitueixen avui dia la comunitat islàmica: àrab, africana, asiàtica, europea... L'islam és un, però la societat islàmica és múltiple i diversa. El llibre consta de tres parts: la primera és un estudi de la religió i de les societats; la segona analitza l'espai i la civilització, i a la tercera s'ofereix una sèrie de retrats de musulmans representatius de les diferents tendències del pensament islàmic contemporani.

B

BALTA, P. *El islam.* Barcelona: Salvat, 1996.

Es tracta d'un compendi documental sobre l'islam, el seu significat històric i cultural i les seves relacions amb el món occidental. Balta constata la mala premsa de l'islam en una bona part de la societat occidental i d'Occident en una part significativa de la societat islàmica. Per això defensa la importància de conèixer-nos mútuament per fer esvair la desconfiança i evitar possibles conflictes en el futur.

BÁRCENA, H. *El sufisme*. Barcelona: Fragmenta, 2008. *

Halil Bárcena, islamòleg i especialista en mística sufí, explica d'una manera detallada i clara el sufisme, entès

com a aposta radical per una espiritualitat lliure, sense submissions o lligams. També planteja la dicotomia entre la concepció del sufisme com a puresa i l'autenticitat del text alcoràmic, així com la interpretació del sufisme com a importació externa a l'islam i, per tant, llunyana de l'islam més fidedigne.

Bausani, A. *El islam en su cultura*. México: Fondo de Cultura Económica, 1988.

Alessandro Bausani, especialista italià en la religió i cultura islàmiques, explica de forma general en aquest llibre els conceptes teològics bàsics de l'islam, la seva pròpia jurisprudència, la tradició mística islàmica, els diferents grups que l'integren i els seus costums, i també fa un breu recorregut històric per aquesta tradició religiosa.

Bell, R.; Watt, W. M. *Introducción al Corán*. Madrid: Ediciones Encuentro, 1987.

Aquest llibre de Richard Bell revisat per William M. Watt és un estudi ampli, complet i profund sobre el text sagrat dels musulmans. Tracta el marc històric, la vida, els anhels, els objectius, la personalitat i la inspiració del profeta Mahoma. S'explica també la recopilació, l'autenticitat, la forma i l'estil de l'Alcorà.

Bonaud, Ch. *Introducción al sufismo: el Tasawwuf y la espiritualidad islámica*. Barcelona: Paidós, 1994. (Paidós Orientalia; 39)

Llibre de Christian Bonaud adreçat a persones neòfites en la mística islàmica, i que vol aportar uns punts de referència essencials en dos vessants: la doctrina sufí i les grans etapes de la seva història. Es tracta, doncs, d'una primera presa de contacte amb una forma d'espiritualitat islàmica que cada vegada desperta un interès més gran a Occident.

Bramon, D. *Obertura a l'islam.* Barcelona: Cruïlla, 2001. (Cristianisme i Cultura)

Amb aquesta obra, Dolors Bramon fa una introducció a l'islam explicat des de dues òptiques: la cultural i la pròpiament religiosa. D'una banda, presenta una perspectiva històrica, des de l'origen fins a l'actualitat, i de l'altra, els dos vessants que conformen aquesta tradició religiosa: la jurisprudència islàmica i els cinc pilars des dels quals s'edifica teològicament l'islam. També presenta el moviment místic sufí, així com la filosofia i els diferents grups islàmics.

C

Calvo, J. M. *Apellidos españoles de origen árabe*. Madrid: Darek-Nyumba, 1990. (Pliegos de Encuentro Islamo-Cristiano)

Amb aquest estudi, J. M. Calvo defensa la profunda simbiosi cultural i humana que va tenir lloc a Al-Andalus. La majoria dels cognoms espanyols d'origen àrab no són originaris de simples topònims; es tracta de cognoms patro-matronímics, hagiogràfics i també toponímics. D'aquesta manera els diferents àmbits de la vida quedaven reflectits en els propis cognoms.

Calvo, J. M. *Nombres de lugar españoles de origen árabe*. Madrid: Darek-Nyumba, 1990. (Pliegos de Encuentro Islamo-Cristiano; 11)

En aquestes pàgines l'autor recull els principals topònims espanyols d'arrel àrab. Es tracta d'un treball documentat i amè en el qual s'inclou el topònim espanyol, el seu origen àrab i el seu significat, així com la província en què es troba. Amb aquest estudi es pot veure de forma clara la influència àrab en la cultura espanyola.

Chevalier, J. *El sufismo*. México: Fondo de Cultura Económica, 1998.

En aquesta obra, Jean Chevalier examina la història del moviment sufí des dels seus orígens fins al seu moment d'esplendor als segles xii i xiii, a més de descriure l'organització de la vida religiosa i les activitats dels seus seguidors. Així aconsegueix un marc adequat per a l'estudi de la trajectòria espiritual d'aquesta tendència mística fonamental dintre de la història de l'espiritualitat islàmica.

«Conocer el islam». *Sal Terrae* [Santander] (1996), núm. 990.

El número 990 de *Sal Terrae* tracta la importància de conèixer bé l'islam en una societat com l'occidental, on cada vegada hi ha més persones que practiquen aquesta confessió de fe. La revista explica els aspectes més importants d'aquesta tradició religiosa —l'Alcorà, els cinc pilars, els costums, la llei islàmica—, fa un petit recorregut històric des dels orígens fins al segle XX i tracta les diferents branques que la integren. Està destinat a persones que volen conèixer els aspectes fonamentals de l'islam.

E

«El empuje del islam». *África Internacional* [Madrid] (1989), núm. 7.

Autors com Christian Coulou, Emilio Galindo, Thomas Hodgkin, Gema Martín i René Otayek tracten en el número 7 d'aquesta revista diversos aspectes de l'islam relacionats amb el continent africà. El primer text parla del mahdisme, el messianisme i el marxisme en el context africà; els altres temes que analitzen són la presència de l'islam, no només al Magrib sinó també a tota l'Àfrica de l'Oest; el fonamentalisme islamista en alguns països, i la situació del diàleg islamo-cristià a l'Àfrica i des de l'Àfrica.

«El islam y occidente». *Revista de Occidente* [Madrid] (1997), núm. 188.

Aquest número de la revista analitza la incomprensió mútua existent entre dues civilitzacions properes des del punt de vista geogràfic i històric, la islàmica i l'occidental, a la vista d'algunes tensions de caràcter polític del moment. També busca els lligams culturals, socials i econòmics que hi ha entre totes dues i aposta per una millor comprensió i relació per aconseguir un futur en pau i harmonia al món.

Elorza, A. *Umma: el integrismo en el islam*. Madrid: Alianza, 2002.

Partint de l'Alcorà i de les afirmacions de Mahoma, en aquesta obra Antonio Elorza diferencia entre islam i integrisme, però també analitza les successives fases de l'integrisme islamista que va acabar amb els atemptats de l'11 de setembre a Nova York. El repte de l'hegemonia d'Occident havia anat provocant al llarg del segle xx el naixement d'un integrisme reactiu, cada vegada més agressiu, basat en el model dels Germans Musulmans a Egipte i que va confluir amb el radicalisme wahabbita a Aràbia, el màxim exponent del qual és Bin Laden. Tots dos corrents actualitzen el que va afirmar el teòleg Ibn Taymiyya: l'exigència del predomini de la umma o comunitat dels creients musulmans, regida per la llei islàmica, per sobre de qualsevol altre col·lectiu humà.

Epalza, M. de, dir. *L'islam d'avui, de demà i de sempre*. Barcelona: Centre d'Estudis de Temes Contemporanis, 1994.

Aquest estudi sobre l'islam és una selecció d'informacions i de claus d'interpretació per comprendre la variada realitat de la religió, la cultura i la societat islàmiques. El llibre constitueix un cos doctrinal estructurat en tres

parts que sintetitzen les dues claus (doctrinal i sociològica), vertebrades en les quatre dimensions temporals: l'islam de sempre (primera part), l'islam d'avui (segona part) i l'islam del segle XXI (tercera part).

ERNST, C.W. *Sufismo: una introducción esencial a la filosofía y la práctica de la tradición mística del islam*. Barcelona: Oniro, 1999.

Carl W. Ernst, especialista en estudis islàmics, ofereix aquesta completa introducció a la mística sufí en què aclareix el concepte de sufisme i analitza els seus orígens i la seva evolució. D'altra banda, l'autor tracta un altre tema essencial: la relació del sufisme amb el món islàmic, però també amb el fonamentalisme i el secularisme modern, juntament amb l'apropiació del sufisme per part dels no musulmans i el desenvolupament de les tradicions sufís a Occident.

ESCRIBANO, L. *El fundamentalismo islámico*. Madrid: Acento, 2001. (Flash; 174)

En aquestes pàgines s'explica el procés que estan vivint les societats islàmiques i s'analitza, cas a cas, la situació en molts d'aquests països. És fàcilment constatable que en les darreres dècades està havent-hi un ressorgiment islamista contra el procés de modernització i d'occidentalització de les societats islàmiques. Aquests moviments islamistes són producte d'una modernitat fallida en la recerca d'una identitat pròpia.

G

GALINDO AGUILAR, E. *El islam al final del siglo XX*. Madrid: Ediciones SM, 1996.

Emilio Galindo Aguilar, capellà, doctor en filosofia, arabista i islamòleg, defensa en aquesta obra la importància de l'islam al món i de la comprensió entre cristians i musulmans per a un futur del món en pau. En un món en el qual els musulmans representen una cinquena part de la humanitat, amb una població sensiblement més jove que l'occidental, i en què cada vegada són més presents també a Occident, amb unes cultures fortes i d'una gran religiositat, el cristianisme s'ha d'obrir a l'islam per fomentar la pau, el diàleg i aconseguir així un enriquiment mutu.

GALINDO AGUILAR, E. *La experiencia del fuego: itinerario de los sufíes hacia Dios por los textos*. Estella: Verbo Divino, 1994. (Horizonte) *

Aquest llibre recull una de les profundes i riques collites espirituals de la humanitat: el sufisme. Es presenta el sufisme com allò que desperta el més profund de l'ésser humà, allò que encén el foc interior de la persona. L'autor no només tracta els textos en què es basa l'islam sufí i les seves experiències, sinó que també revela el nervi profund que penetra en una dialèctica de retorn exigent, espiritual i amorosa.

GARRETA, J. *Els musulmans de Catalunya*. Lleida: Pagès, 2000.

Aquest llibre de Jordi Garreta analitza el procés d'integració seguit per les comunitats islàmiques a Catalunya. Dintre d'aquesta anàlisi es detalla el nombre de centres d'oració existents, s'aprofundeix en el procés de creació d'aquestes comunitats, els seus objectius, de quina manera intenten mantenir la pràctica religiosa en un context aconfessional i els reptes de futur d'aquesta comunitat a Catalunya. El llibre també es planteja quin model de societat i de relacions interètniques es vol en aquesta societat.

Ginés, B. [et al.] *Qui són els àrabs? Crèdit variabale.* Barcelona: Subdirecció General d'Ordenació Curricular, 1995. (Educació secundària obligatòria)

Recurs pedagògic per a professors de secundària que imparteixen la matèria de cultura i història del món àrab. Primer es presenta la cultura àrab: llengua, arabismes de la llengua catalana, islam i un petit repàs històric posant l'èmfasi en l'edat mitjana i el renaixement de la cultura àrab als segles XIX i XX. La resta del llibre està dedicada a una presentació dels països àrabs, la seva geografia i la història recent. Amb aquest material també es vol posar fi als prejudicis envers el món àrab.

Giol, A. *Palabras españolas de origen árabe*. Madrid: Darek-Nyumba, 1983.

Recull de centenars de paraules en llengua castellana d'origen àrab, que serveix per constatar fins on va arribar la interrelació i la profunda simbiosi cultural hispano-àrab. Aquest estudi conté les paraules en castellà i en àrab, la transcripció de l'àrab i el seu sentit en àrab i en castellà juntament amb els seus derivats.

H

«¿Hacia dónde va el islam?». *Vanguardia Dossier Barcelona* [Barcelona] (2002), núm. 1.

Dossier molt ben documentat que tracta la qüestió de l'islam actual i l'islam del futur. No es tracta d'una publicació que expliqui les bases de l'islam, sinó que analitza les claus per entendre molts temes d'actualitat relacionats amb els països on hi ha una presència significativa d'aquesta tradició religiosa. El dossier planteja qüestions com la falsa dicotomia entre civilització occidental i civilització islàmica; la situació actual i el futur de Palestina; els drets humans i la situació de la dona musulmana; la relació entre els Estats Units i l'islam polític; l'islam a Àsia; la situació al Magrib; l'islam a Espanya...

Horrie, Ch.; Chippindale, P. *¿Qué es el islam?*. Madrid: Alianza, 1994.

Guia indispensable per a totes aquelles persones interessades a conèixer la religió islàmica. Els autors expliquen els principis bàsics de la llei islàmica, donen una visió clara sobre l'Alcorà i exploren els orígens de la religió, al mateix temps que fan una ullada als principals esdeveniments de la seva història. També ofereixen una exposició detallada dels països islàmics. En la darrera edició, del 2005, dediquen un apartat especial als enfrontaments entre sectors de la civilització islàmica i sectors d'Occident, fent un repàs dels esdeveniments que van passar entre els anys 1989 i 2003.

K

Khoury, A-Th. *Los fundamentos del islam*. Barcelona: Herder, 1981.

Introducció a l'islam que explica d'una manera detallada i clara quines són les bases d'aquesta religió per evitar malentesos i prejudicis des de la perspectiva cristiana, que dificulten enormement el diàleg interreligiós entre ambdues confessions de fe. Conèixer bé l'islam és de cabdal importància per situar el diàleg cristianisme-islam en la perspectiva correcta perquè doni els fruits desitjats.

KÜNG, H. *El islam: historia, presente, futuro.* 2a ed. Madrid: Trotta, 2007. (Estructuras y Procesos. Religión)*

Aquest volum de l'autor dedicat a la tercera religió monoteista presenta els canvis de paradigma a l'islam, subratllant els elements estructurals dominants en els diferents paradigmes: el protoislàmic, el de l'imperi àrab, el de l'islam clàssic com a religió universal, el dels ulemes i sufís, el de la modernització i el contemporani. Destaquen els nous plantejament teològics per al diàleg, la viabilitat d'una lectura crítica de l'Alcorà i la contribució musulmana al nou ordre econòmic i al diàleg entre cultures.

L

L'Alcorà. Barcelona: Proa, 2001. (A Tot Vent; 393) *

Escrit en un llenguatge clar i comprensible, amb una decidida tensió poètica i fonamentada en un treball erudit de primera magnitud, l'obra inclou al final cinc estudis sobre l'Alcorà, les traduccions hispàniques que se n'han fet i la metodologia de la traducció. S'ha convertit en la traducció catalana de l'Alcorà per excel·lència.

M

MANYER, J. *Quan l'islam truca a la porta: per a una aproximació cultural als musulmans de Catalunya.* 2a ed. Barcelona: Alta Fulla, 1996. (Cultura Popular; 12)

Llibre que explica la realitat social, cultural i religiosa dels musulmans a Catalunya, per posar fi als prejudicis que s'han creat contra ells i respondre a la inquietud que aquest col·lectiu desperta, en ocasions per falta de coneixement, fent un repàs dels seus costums, creences i signes d'identitat. Un llibre que pot ajudar a tenir una visió més objectiva de la realitat social dels musulmans que viuen a Catalunya.

MARTÍN MUÑOZ, G. [ET AL.] *El islam y el mundo árabe: guía didáctica para profesores y formadores*. Madrid: Agencia Española de Cooperación Internacional, 1996.

Aquest llibre aborda la construcció de l'imaginari col·lectiu sobre el món àrab i islàmic, i la importància de saber educar i ensenyar les futures generacions en l'objectivitat i en el respecte cap a la cultura àrab i la religió islàmica. Però també es tracta el xoc cultural, el multiculturalisme, l'educació intercultural, els aspectes legislatius i el racisme.

N

NASR, H. S. *Sufismo vivo: ensayos sobre la dimensión esotérica del Islam.* Barcelona: Herder, 1985. (Rota Mundi; 4)

Assaig sobre el sufisme, analitzat des de diversos vessants: el sufisme i la integració de l'home, el sufisme i la literatura persa, els diferents estats espirituals, la seva relació amb el xiïsme, el sufisme del segle VII i l'escola d'Ibn 'Arabí, l'ecologia i el sufisme. Però també tracta altres temes molt interessants, com la utilització de la raó per llegir l'Alcorà o la relació de l'islam amb les altres religions i amb el món modern en general.

P

Pareja, F. M. *La religiosidad musulmana*. Madrid: Biblioteca de Autores Cristianos, 1975. (BAC; 374)

Estudi erudit, ben documentat, sobre l'islam com a religió i els seus recursos espirituals, prenent com a referència l'Alcorà, l'element de referència per excel·lència d'aquesta religió, però també la figura del Profeta, els pilars de l'islam, les branques i les diverses escoles jurídiques, la llei islàmica, les celebracions, els rituals, els costums...

Popovic, A.; Veinstein, G. coords. *Las sendas de Allah*. Barcelona: Edicions Bellaterra, 1997.

Aquest llibre és un estudi exhaustiu del sufisme i la seva plasmació social, les confraries: el seu origen, creixement i branques; les seves doctrines, organització i rituals; la seva localització geogràfica (des de la Xina fins al Magrib, passant pels Balcans, Indonèsia i l'Àfrica subsahariana) i implantació actual, i les seves relacions amb la política i els poders religiosos.

S

Sardar, Z.; Davies, M. W. *Inshallah: comprendre l'islam*. Barcelona: Intermón Oxfam, 2005.

El present dossier té com a objectiu posar fi als prejudicis que té gran part de la societat occidental sobre l'islam, i per això el llibre se centra a explicar dos elements cabdals d'aquesta tradició religiosa: l'Alcorà i la llei islàmica. També s'explica de manera senzilla què és i què no és l'islam i es fa un petit recorregut històric, per acabar exposant la relació entre l'islam i Occident i analitzant alguns moviments reformistes en l'actualitat i les perspectives de futur d'aquesta tradició religiosa.

T

Thimmel, S. V. *Mahoma*. Madrid: Darek-Nyumba, 2000.

Petit estudi històric sobre la vida del profeta Mahoma que explica els seus actes i el seu missatge, en la seva successió cronològica i el seu desenvolupament lògic en el context de la biografia del profeta, sotmès a la seva pròpia consciència i als imperatius de la seva missió. També tracta les reaccions del seu entorn, de les persones del seu voltant. L'autor recrea la unitat profunda de la vida de Mahoma.

V

Vernet, J. *Mahoma*. 2a ed. Madrid: Espasa Calpe, 1993.

Biografia de Mahoma dirigida a lectors que vulguin conèixer més la vida del profeta per entendre millor la religió islàmica. El llibre explica com era la seva família, la revelació de l'àngel Gabriel, la memorització i recitació dels versos enviats per Déu que posteriorment quedaran recollits a l'Alcorà, la seva relació amb jueus i cristians, la fugida a Jatrib (Medina), la conformació de l'islam, la lluita entre Medina i la Meca, la unificació de la península Aràbiga, l'expansió de l'islam per aquesta zona i la seva mort.

W

Waines, D. *El islam.* Cambridge [etc.]: Cambridge University Press, 1998.

Aquesta obra és una lectura essencial per a totes les persones interessades en el coneixement de la cultura i la història islàmiques. El llibre és la història de les creences i pràctiques islàmiques: explica com es van desenvolupar durant el període formatiu i s'estén fins als nostres dies, amb el relat dels dos darrers segles, durant els quals els musulmans s'han sentit desafiats per l'hegemonia occidental i han buscat l'establiment d'un sentit modern d'autoidentitat.

Recursos multimèdia

Webs

Aparicio, D.; Tucho, F.; Piñeiro, A. [et al.]. *Salma Cuenta* [Recurs electrònic]. [Madrid]: Aire comunicación, 2007.

<http://www.airecomun.com/produ.htm> [Consulta: 12 abril 2010]

Salma cuenta és un video educatiu pensat per treballar la pluralitat religiosa i fonamentalment l'islam a l'Estat espanyol. Per aconseguir-ho vol promoure un treball crític entre els seus destinataris, bàsicament joves i adolescents. Hi ha una diversitat de veus, independentment de què aquestes veus representin o no la seva posició com a membres d'una institució concreta. Aquesta pluralitat pretén ser la millor via per obrir debats que enriqueixin la convivència. *Salma cuenta* és una iniciativa de la Unió de Comunitats Islàmiques d'Espanya (UCIDE), amb la col·laboració de la Fundación Pluralismo y Convivencia, i realitzat per Aire Comunicación.

Jiménez, M. "Operació al Raval: un mosaic d'oratoris". *Avui* [En línia]. [Barcelona] (23 gener 2008)

<http://paper.avui.cat/article//politica//113022/mosaic/doratoris.html> [Consulta: 3 juny 2009]

Mariné, A. "Religió, aliments i medicaments: el ramadà". *Vilaweb* [En línia]: *El punt.* [Barcelona, etc.] (19 setembre 2008).

<http://www.vilaweb.cat/www/elpunt/noticia?p_idcmp=3001371> [Consulta: 3 juny 2009]

Pérez, S. "Musulmans moderats s'uneixen contra la xenofòbia i el racisme". *Vilaweb* [En línia]: *El punt.* [Barcelona, etc.] (15 febrer 2008).

<http://www.vilaweb.cat/www/elpunt/noticia?p_idcmp=2740486> [Consulta: 3 juny 2009]

Filmografia

Dupeyron, F., dir. *El señor Ibrahim y las flores del Corán* [Pel·lícula cinematogràfica]. Barcelona: Cameo Media, 2005. 1 DVD

Jainisme

P

Pániker, A. *El jainismo: historia, sociedad, filosofía y práctica.* Barcelona: Kairós, 2001. (Sabiduría Perenne) *

Llibre monogràfic dedicat a una mil·lenària tradició religiosa nascuda a l'Índia: el jainisme. Es tracta d'una anàlisi detallada sobre la seva història, la filosofia, la mito-

logia, les institucions, els aspectes socials, la seva relació amb les altres religions i les seves pràctiques fonamentals. Aquesta tradició és molt important per conèixer l'espiritualitat índia, ja que defensa ideals com el de la no-violència, el vegetarianisme o el karma.

Judaisme

D

De Langue, N. *Judaísmo*. Barcelona: Riopiedras, 1996. *

L'autor, rabí i professor universitari, explica d'una manera clara, breu i entenedora els aspectes més rellevants de la religió jueva des dels orígens fins a l'actualitat. Analitza les diferències entre les diferents comunitats jueves avui dia per entendre els diferents plantejaments sobre temes cabdals com les Escriptures, la litúrgia, la llei jueva, l'ètica, la mística, l'escatologia, la teologia... El llibre està escrit des d'una perspectiva eminentment històrica i defensa la idea que ser jueu és sobretot pertànyer a un poble i identificar-se amb la seva història.

Donin, H. *Rezar como judío: guía para el libro de oraciones y el culto en la sinagoga.* Jerusalén: Eliner: Departamento de Educación y Cultura Religiosa para la Diáspora de la Organización Sionista Mundial, 1986. *

Inclou les pregàries quotidianes del matí, la tarda i la nit; de dissabtes, dies de festa i solemnes, així com les benediccions especials que es fan a la llar i a la sinagoga, amb explicacions sobre el sentit actual de cada pregària.

K

Küng, H. *El judaísmo: pasado, presente, futuro.* Madrid: Trotta, 1993. (Estructura y Procesos. Religión) *

Küng presenta els canvis de paradigma del judaisme al llarg de la seva història —el de les tribus de l'era preestatal, el del regne, el de la teocràcia del postexili, el rabínic-sinagogal de l'edat mitjana, el de l'assimilació a la modernitat i el de la postmodernitat—, i destaca les estructures dominants en els respectius paradigmes. També és notable la importància que li concedeix a la reflexió sobre l'Holocaust i a la seva relació amb el discurs sobre Déu.

L

Laenen, J. H. *La mística judía: una introducción.* Madrid: Trotta, 2006. (Estructuras y Procesos)

El llibre de Laenen és un estudi de la literatura mística i cabalística jueva des de la perspectiva del seu desenvolupament històric, que analitza els seus continguts i les diferents interpretacions que se n'han fet. Aquests textos místics es presenten dins el context religiós i cultural dels seus respectius corrents i etapes: el misticisme jueu antic, el període clàssic de la càbala, la càbala lurianica, la càbala de Sabetai Tsebí i el jassidisme.

S

Scholem, G. G. *Los orígenes de la Cábala I.* Barcelona: Paidós, 2001. (Paidós Orientalia; 72)

G. G. Scholem analitza de manera organitzada i coherent el món de la càbala. Aquest llibre és una gran contribució al coneixement de la història del misticisme medieval jueu, i proporciona al lector les eines adients per conèixer la càbala des d'un punt de vista conceptual i històric. Llibre d'interès per a estudiants d'història de les religions.

SCHOLEM, G. G. *Los orígenes de la Cábala II: la Cábala en Provenza y Gerona*. Barcelona: Paidós, 2001. (Paidós Orientalia; 73) *

Aquest segon volum de l'obra de G. G. Scholem aborda el desenvolupament i l'evolució de la càbala en dos indrets clau de la història del misticisme jueu: Provença i Girona, on va arrelar i es va difondre amb gran intensitat. Llibre de gran interès per conèixer una part important de la història del judaisme a Catalunya.

T

TREBOLLE, J. *El judaísmo moderno*. Madrid: Ediciones SM, 1996.

Aquest llibre segueix l'evolució històrica del judaisme des dels orígens fins avui, mirant d'analitzar al mateix temps les tensions bàsiques que conformen la seva estructura en els diversos corrents actuals. L'autor aclareix algunes qüestions: què significa ser jueu? Què és el judaisme? Quines diferències hi ha entre el judaisme actual i el judaisme de la Bíblia?

Recursos multimèdia

Webs

Comunidad Israelita de Barcelona [En línia]. [S.l.]: Cibonline.org, 2009.

<http://www.cibonline.org/> [Consulta: 3 juny 2009]

Comunidad Judia Progresista de Barcelona [En línia]. [S.l.: s. n., 2009]

<http://betshalom.cat/?newlang=catala> [Consulta: 3 juny 2009]

Comunitat jueva ATID [En línia]. [Barcelona: ATID, 2009]

http://www.atid.es/ [Consulta: 3 juny 2009]

Filmografia

9 històries en 3 DVD. Inclou: La creación y el diluvio, José, Ruth, Abraham, Daniel, Jonás, Moisés, David i Saúl, Elías.

BEKER, C.; WILSON, M., DIR. *Imperios* [Pel·licula cinematográfica]*: el reino de David: la saga de los israelitas*. [Madrid]: Odeon Public Broadcasting, 2003. 1 DVD.

BERESFORD, B., DIR. *Rey David* [Pel·licula cinematogràfica]. Madrid : Paramount, DL 2001. 1DVD.

CHAPMAN, B. [ET AL.], DIR. *El príncep d'Egipte* [Pel·licula cinematogràfica]. [Madrid]: Dremworks Pictures, 1999. 1 DVD.

Col·lecció de DVD d'episodis bíblics produits per RBA:

1. SARGENT, J., DIR. *Abraham: el primer patriarca*

2. Sargent, J., dir. *Abraham: el sacrificio de Isaac*.
3. Hall, P., dir. *Jacob el padre de Israel*
4. Young, R., dir. *José esclavo de Egipto*.
5. Young, R., dir. *Los sueños del Faraón* .
6. Young, R., dir. *Moisés y los años de exilio*.
7. Young, R., dir. *Moisés y la tierra prometida*.
8. Markowitx, R., dir. *El héroe de Israel: descendencia y sucesión*.
9. Young, R., dir. *La tierra prometida*.
10. *Un rey para Israel: La derrota de Saúl*.
11. *La estirpe de David: el reino de Salomón*.
12. *El exilio de Israel: Jerusalén, Jerusalén*.
13. *El maestro de Nazaret: La pasión de Jesucristo*.

De Mille, C., dir. *Los diez mandamientos* [Pel·lícula cinematogràfica]. [Madrid]: Paramount Home Entertainment, 2000. 2 DVD.

Huston, J., dir. *La Bíblia... en su principio* [Pel·lícula cinematogràfica]. [Madrid]: Twentieth Century Fox Home Entertainment, 2002. 1 DVD

> És una espectacular i sorprenent exposició dels vint-i-dos primers capítols dell libre del Genesi.

Jewison, N., dir. *El violinista en el tejado* [Pel·lícula cinematogràfica]. Madrid: MGM, DL 20001 DVD.

Kieslowski, K., dir. *No mataràs* [Pel·licula cinematogràfica]. Barcelona : Cameo Media, cop. 2006. 1 DVD.

> Aquesta cinta forma part d'un conjunt de deu creacions que Kieslowski ha dirigit, en cada una de les quals ha presentat una història relacionada amb un dels deu manaments.

La historia de Jeremías [Pel·lícula cinematogràfica]. [S. l.]: Sociedades Bíblicas Unidas, 2002. 1 DVD

> Per a nens de set a deu anys.

Mertes, R., dir. *Ester, reina de Persia* [Pel·lícula cinematogràfica]. Barcelona: RBA, 1999. 1 DVD

Ray, N., dir. *Rey de reyes* [Pel·licula cinematogràfica]. Valladolid: Divisa Home Video, 2004. 1 DVD.

Streisand, B., dir. *Yentl* [Pel·lícula cinematrogràfica]. [Barcelona]: Metro Goldwyn Mayer, 2006. 1 DVD.

Testamento: historias bíblicas animadas [Pel·lícula cinematogràfica]. [S. l.]: Sociedades Bíblicas Unidas, [2005]. 3 DVD

Winer, H., dir. *Jeremías, el profeta de las lamentaciones* [Pel·lícula cinematogràfica]. Barcelona: RBA, [1999]. 1 DVD

Religions ancestrals i indígenes

G

González Núñez, J. *Las religiones tradicionales africanas y su vigencia*. Madrid: Ediciones SM, 1996.

En aquest llibre, Juan González Núñez, missioner combonià i especialista en les religions i cultures africanes, dóna a conèixer els elements comuns de les diferents religions autòctones al continent africà: l'ésser suprem, el món dels esperits, els avantpassats, els especialistes sagrats, la unitat entre la religió i la vida i l'ètica comunitària. També explica la vigència d'aquestes tradicions avui dia tot i que altres religions han arrelat al continent i que vivim en un món cada vegada més globalitzat.

M

Mbiti, J. *Entre Dios y el tiempo: religiones tradicionales africanas*. Madrid: Mundo Negro, 1991. *

El llibre analitza les religions i les filosofies de l'Àfrica subsahariana. El fil conductor del llibre és la qüestió del temps, concepte bàsic per entendre aquestes tradicions —el temps entès com a fenomen ontològic, que pertany a l'ordre del ser i de l'existir. Però també tracta la concepció de Déu, els mites, el sentit de la providència, l'espiritisme, la màgia, l'animisme, l'harmonia i el mal, els rituals...

S

Salvador, L.; Cortés, J. L. *Pueblos de África*. Madrid: Editorial Mundo Negro, 2002.

Llibre que classifica els diferents pobles de l'Àfrica explicant l'ètnia, la llengua, els costums, les creences religioses, els aspectes antropològics, la forma de vida de cadascun d'ells i la fesomia de les persones mitjançant dibuixos que reflecteixen bé les diferències entre races. El llibre vol ser un instrument per conèixer la realitat complexa que és el gran continent africà.

Religions xineses

C

Confucio. *Los cuatro libros clásicos.* Barcelona: Ediciones B, 1999. *

En aquest llibre es presenta el pensament de Confuci com un sistema pràctic orientat a la saviesa i al propi coneixement. S'hi inclou el *Ta-Hio* o *Gran ciència*, que tracta dels coneixements de la maduresa; el *Chung-Yung* o *Doctrina del mig*, que tracta de les regles de la conducta humana i del bon govern; el *Lun-Yu* o *Comentaris filosòfics* (conegut com *Analectes*), que resumeix de forma dialogada l'essencial de la doctrina de Kung-Tsé, i finalment el *Meng-Tsé* o *Llibre de Menci*, el més destacat seguidor de Confuci.

L

Lao Zi. *El libro del Tao.* Madrid: Alfaguara, 1978. (Clásicos Alfaguara) *

En la versió de Ma Wang Dui, aquest és el text més antic del llibre clàssic del pensament taoista. A més de ser una inspiració fonamental del taoisme espiritual, és un referent universal de la poesia, de la filosofia i de la mística. Aquesta versió és bilingüe.

P

Prevosti Monclús, A., ed. *Analectes de Confuci*. Barcelona: Fragmenta, 2008. (Sagrats i Clàssics; 1). *

Les *Analectes de Confuci* és un dels llibres bàsics de la humanitat, un dels que han exercit una influència més àmplia i persistent. Precisament pel fet de ser un dels llibres fonamentals del confucianisme (la tradició espiritual central que des de l'antigor ha vertebrat la civilització xinesa), aquesta obra ha estat un referent essencial al llarg de les generacions per al món xinès i el seu àmbit d'irradiació a l'Àsia oriental. Antoni Prevosti, gran coneixedor de la cultura xinesa, comenta el llibre amb rigor i profunditat.

W

Wong, E. *Taoísmo: introducción a la historia, la filosofía y la práctica de una antiquísima tradición china.* Barcelona: Oniro, 1998. (Guías de Sabiduría Oriental).

Aquesta guia sobre el taoisme vol que el lector es documenti sobre els esdeveniments més importants de la història del taoisme, els savis autors dels textos taoistes i les diferents escoles d'aquest pensament, i també que pugui conèixer el sentit de la pràctica taoista en el món d'avui. El llibre està dividit en tres parts: història del taoisme, sistemes del taoisme i pràctiques taoistes.

Y

Yao, X. *El confucianismo.* Madrid: Cambridge University Press, 2001. (Religiones y Mitos)

En *El confucianismo* es presenta aquesta doctrina filosòfica i religiosa en les seves doctrines, escoles, rituals, llocs sagrats i terminologia, subratllant les seves adaptacions, transformacions i noves maneres de pensar.

Sikhisme

P

Pániker, A. *Los sikhs: historia, identidad y religión*. Barcelona: Kairós, 2007. *

Monogràfic dedicat a la sisena religió del món per nombre de fidels. S'hi explica la història dels sikhs des dels seus orígens, amb la seva expansió i els moviments reformistes i polítics, i continua fins als problemes contemporanis. Al mateix temps, l'autor comenta les principals característiques de la doctrina sikh i les seves pràctiques essencials, la seva relació amb el sistema de castes, la qüestió del gènere i la diàspora.

Recursos multimèdia

Webs

Siri Guru Gran Sahib, llibre sagrat dels sikhs, descarregable en Castellà:

http://gurugranth.blogspot.com/

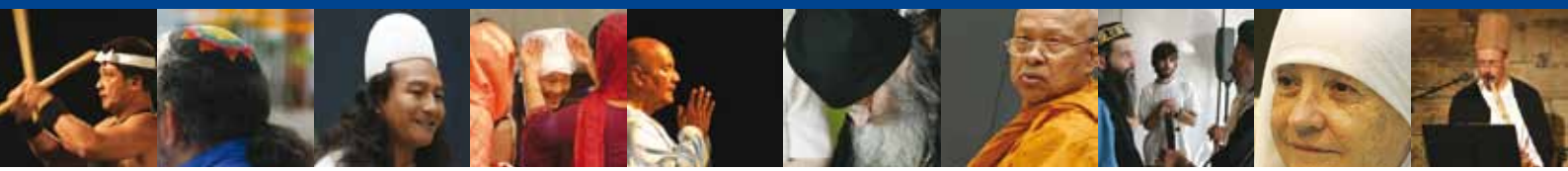

DIÀLEG INTERRELIGIÓS

A

ADANG, C. *Islam frente a judaísmo: la polémica de Ibn Hazm de Córdoba.* Madrid: Aben Ezra, 1994. (España Judía. Autores Judíos de Al-Andalus).

La doctora Camila Adang, gran coneixedora de l'obra del filòsof, teòleg i historiador cordovès Ibn Hazm, del segle XI, explica les crítiques de l'islam al judaisme personalitzades en la seva figura, sobretot amb motiu de la controvèrsia que va mantenir amb el visir de la Granada zírida, el jueu Samuel Ha-Naguid, reconegut poeta i alhora filòsof que va defensar la ciència jueva i les escoles talmúdiques i va polemitzar molt sobre les afirmacions de l'islam.

ALEMANY, J. J. *El diálogo interreligioso en el magisterio de la Iglesia.* Bilbao: Desclée de Brouwer, 2001. *

Aquest llibre presenta i comenta les posicions, opinions, afirmacions i intervencions del magisteri pontifici i episcopal sobre el diàleg dels cristians catòlics amb les persones que professen altres religions. De tots els documents del magisteri de l'Església estudiats se'n deriva el desig de l'Església d'afavorir un diàleg sincer i profund amb les altres institucions religioses arreu del món.

ARANA, M. J., DIR. *Mujeres, diálogo y religiones*. Bilbao: Desclée de Brouwer, 1999.

Aquesta obra la formen nou fullets cadascun dels quals correspon a diferents aspectes de l'ecumenisme i del diàleg interreligiós, escrits per especialistes en aquestes qüestions, preferentment des de l'experiència i la reflexió de diferents dones. És una defensa i una reivindicació del paper de les dones en l'àmbit de la religió, així com del diàleg entre diferents tradicions religioses per aconseguir un món més pacífic i just.

ARANA, M. J., DIR. *El diálogo religioso en un mundo plural*. Bilbao: Desclée de Brouwer, 2001.

Partint de textos sagrats cristians, islàmics i jueus, però també de la literatura clàssica i de llibres recents i poc coneguts, l'autora es vol endinsar en els aspectes més significatius de les tres religions monoteistes i en el diàleg entre elles. Està escrit de manera pedagògica, entenedora i formativa.

ARIARAJAH, W. *La Biblia y las gentes de otras religiones*. Santander: Sal Terrae, 1998.

Wesley Ariarajah, ministre metodista de Sri Lanka i director de la Subcomissió per

al Diàleg del Consell Mundial de les Esglésies, tracta de manera clara i senzilla la qüestió següent: està a favor la Bíblia del diàleg entre cristians i amb les persones que pertanyen a altres religions? Qualsevol cristià que en l'actualitat conviu amb persones fidels d'altres confessions, què és el que podria aprendre sobre personatges com Buda, Mahoma o Gandhi?

B

BASSET, J.-C. *El diálogo interreligioso: oportunidad para la fe o decadencia de la misma.* Bilbao: Desclée de Brouwer, 1999. *

Aquest llibre és un apropament no confessional, sinó fenomenològic i hermenèutic, que analitza el desenvolupament del diàleg interreligiós entre els anys 1970 i 1990. La primera part presenta una història selectiva del diàleg: els antecedents des de 1893, les trobades internacionals de 1970 i iniciatives locals com les de Benarés, Kyoto i Ginebra, així com les organitzades pel Consell Ecumènic de les Esglésies. La segona part explica les condicions necessàries per portar a terme un diàleg sincer i profund.

BOSCH, J. *Para comprender el ecumenismo*. Estella: Verbo Divino, 1991. (Para Leer, Comprender, Vivir)

El llibre explica de manera senzilla i pedagògica què és l'ecumenisme, les divisions sobre aquest punt en el si de les esglésies cristianes, els avenços aconseguits fins ara, les institucions ecumèniques i els problemes doctrinals entre les diferents esglésies. Juan Bosch també intenta donar una visió optimista i engrescadora sobre l'objectiu ecumènic cristià.

BSTAN-DZIN-RGYA-MTSHO, XIV DALAI-LAMA. *El bon cor: una trobada entre budisme i cristianisme: el Dalai Lama.* Barcelona: Helios, 2005.

Aquesta obra recull els comentaris del catorzè dalai lama sobre alguns passatges dels Evangelis en un seminari organitzat per la Comunitat Mundial per a la Meditació Cristiana. Les aportacions del Dalai Lama en aquest seminari van constituir una esperança per entendre que la diferència no necessàriament implica divisió, sinó que pot esdevenir un punt de trobada i de més unitat entre les religions, les cultures i les persones.

C

CAFIN, G.; SAINT-AMAND, A. B. DE; GERFEC. *Pedagogia del diàleg interreligiós*. Barcelona: Edebé, 2000.

L'equip GERFEC (Grup Europeu d'Estudi i Recerca per a la Formació d'Educadors Cristians) mostra amb aquest llibre la presa de consciència que va significar la crida que va fer Joan Pau II a Assís l'any 1986, a tots els responsables de les diferents religions, per pregar per la pau al món i pel compromís ferm de rebutjar i deslegitimar qualsevol tipus de guerra de religió.

«Cristianos y musulmanes». *Concilium* [Madrid] (1976), núm. 116 .

Aquest número de la revista *Concilium* tracta la relació històrica d'incomprensió entre cristians i musulmans per intentar desactivar vells prejudicis bidireccionals i posar les bases per a una entesa mútua basada en el coneixement sincer i en la comprensió. S'ha d'apostar per un trencament en la concepció històrica dels models bel·ligerants tant d'Occident com del món islàmic.

D

Dialogal: Quaderns de l'Associació UNESCO per al Diàleg Interreligiós. Barcelona: El Ciervo 96, 2002- . *

Dialogal és una revista trimestral sobre religions i diàleg interreligiós publicada conjuntament amb l'Associació Unesco per al Diàleg Interreligiós. Amb aquests quaderns es vol conèixer i comprendre millor les diferents tradicions presents arreu del món, però també aquelles tradicions laiques arrelades en els diferents indrets. Va dirigida tant al lector especialista com al que no ho és, i el seu caire divulgatiu la fa una eina al servei de la tolerància i de la cultura de la pau.

E

Eco, H.; Martini, C M. *En què creuen els qui no creuen?*. 6a ed. Barcelona: Empúries, 2001. (Biblioteca Universal Empúries; 104) *

Aquest llibre presenta un debat sincer, seriós i sense cap mirament sobre els valors bàsics del ciutadà contemporani a Occident, entre dues persones: un referent de la cultura laica (Umberto Eco) i un membre de l'Església catòlica (el cardenal Carlo Maria Martini). Segons ells, en la societat actual els nostres valors bàsics necessiten una nova reinterpretació i revisió.

Enomya-lassalle, H. *Zen y mística cristiana*. Brihuega [Guadalajara]: Zendo Betania, 2006.

El llibre mira d'aclarir com s'ha de valorar el zen, concretament pel que fa al seu aspecte ascètic i místic, ja que l'objectiu és la mirada que se'n pot tenir des del punt de vista cristià i concretament catòlic. El llibre consta de tres parts diferenciades: la primera ofereix una descripció objectiva del zen; la segona n'exposa els rerefons espirituals, i la tercera és una comparació entre el zen i la mística cristiana.

G

González Faus, J. I. [et al.] *Religions de la Terra i sacralitat del pobre: aportació al diàleg interreligiós*. Barcelona: Claret, 1997. (Els Daus; 178. Testimoni).

El llibre aposta per un diàleg interreligiós entès com a diàleg cultural, en la mesura que les cultures són producte d'una elaboració humana. Per això el diàleg entre religions ha de fer crítica cultural, per no sacralitzar els errors humans i no convertir la religió en pura projecció col·lectiva. El diàleg ha de ser també confrontació i compromís amb la realitat, intercanvi d'experiències plurals i diverses entre si però amb un punt en comú: la recerca de Déu i la necessitat de sortir d'un mateix per entrar en el camí de la pau. La universalitat del pobre és l'altra cara de l'experiència de Déu que busquen totes les religions.

González Faus, J. I.; Sotelo, I. *¿Sin Dios o con Dios? Razones del agnóstico y del creyente*. 3a ed. Madrid: HOAC, 2006. (Cristianismo y Sociedad)

El tema que tracta el llibre és el del concepte de Déu i els fonaments de la fe i de la increença. Ningú no pot negar la immensa influència del factor Déu en la vida col·lectiva, la cultura, la política i els costums de les persones al llarg del món i de la història. L'obra s'estructura en quatre parts: els motius del diàleg entre agnòstics i creients, l'existència de Déu, la figura de Jesucrist i la concepció de l'ésser humà.

I

Imbach, J. *¿De quién es Jesús? Su significación para judíos, cristianos y musulmanes.* Barcelona: Herder, 1991.

Josef Imbach analitza les lectures que fan de la figura de Jesús de Natzaret les tres grans religions monoteistes (judaisme, crsitianisme i islam), i destaca la persona de Jesús com a personatge central que interrelaciona les tres religions. Si Occident és impensable sense la figura de Jesús, actualment els jueus s'estan interessant per un personatge de qui fins ara parlaven molt poc i que comença a ser entès i valorat. També els musulmans l'han reconegut sempre com el profeta anterior a Mahoma, tal com afirma l'Alcorà.

J

Jomier, J. *El Corán: textos escogidos en relación con la Biblia*. Estella: Verbo Divino, 1985.

Aquest llibre ofereix una selecció de textos alcoràmics tractats i analitzats des de l'angle concret de la seva relació amb textos de la Bíblia. Això ens permet copsar millor la proximitat, la interrelació i les arrels comunes entre cristians i musulmans, però també, al mateix temps, allò que ens diferencia. Interessant diàleg entre tots dos textos sagrats.

Jomier, J. *Para conocer el islam*. 5a ed. Estella: Verbo Divino, 2008. (Para Conocer; 25)

En aquest llibre, l'autor explica el naixement de l'islam i la seva expansió, però també els seus dogmes, la seva llei, les seves oracions i la celebració de les seves festes, i ens situa aquesta tradició religiosa en diàleg amb el món modern. També exposa les relacions entre l'islam i el cristianisme en l'actualitat. Llibre destinat a qui vulgui tenir un primer contacte amb aquesta religió des d'una perspectiva cristiana, per tal de conèixer-la i obtenir-ne una visió general.

Jomier, J. *Un cristiano lee el Corán*. Estella: Verbo Divino,1990. (Cuadernos Bíblicos; 48).

La finalitat d'aquest quadern és mostrar-nos el recorregut que va encetar l'islam sota la guia del profeta Mahoma, començant per una ullada a l'Alcorà i l'entorn religiós d'Aràbia, passant pels profetes i acabant per la comunitat islàmica. És una mirada dirigida al text sagrat de l'islam des d'una visió cristiana, però evitant els prejudicis.

K

Kadowaki, J. K. *El zen y la Biblia: lectura corporal del koan y la Biblia.* Madrid: Ediciones Paulinas, 1996.

Es tracta d'una explicació del budisme zen des de la comparació amb els textos bíblics. Si per un cristià l'alliberament es troba en la mort de Jesús, i no perquè signifiqui la fi de l'existència sinó perquè constitueix el principi d'una nova vida, per un budista tot el que l'envolta ha de morir per poder aconseguir l'alliberament, la il·luminació. El llibre també se centra en l'explicació de la tècnica del koan, que serveix per paralitzar tot el pensament, i el compara amb passatges de la Bíblia com les benaurances o amb la citació bíblica de Mc 9, 47: «I si l'ull et fa caure en pecat, arrenca-te'l».

KÜNG, H., ED. *Reivindicació d'una ètica mundial.* Madrid: Trotta, 2002. (Materials per al Diàleg Interreligiós; 3).

Aquest llibre és un punt de referència important en el debat sobre el projecte d'una ètica mundial, i reflecteix l'anhel d'un consens ètic entre les diferents cultures i tradicions religioses que orienti el món a la pau. En aquest projecte hi participen personalitats de reconegut prestigi en el món de la cultura i de la política de cadascuna de les tradicions religioses.

KÜNG, H. [ET AL.] *El cristianismo y las grandes religiones: hacia el diálogo con el Islam, el hinduismo y el budismo*. Madrid: Círculo de Lectores, 1993. *

Aquesta obra és el resultat d'un cicle de conferències organitzat per l'Institut d'Estudis Ecumènics de la Universitat de Tübingen el 1982. El plantejament inicial és la intuïció que no hi haurà pau al món sense pau religiosa. El llibre vol ser una contribució a la construcció de la pau, i defensa la idea d'un coneixement mutu entre religions per encetar un diàleg profitós. Per això també ofereix una introducció a l'islam, al budisme i a l'hinduisme.

KÜNG, H.; KUSCHEL, K.-J. *Hacia una ética mundial: declaración del Parlamento de las Religiones del Mundo*. Madrid: Trotta, 1994. (Estructuras y Procesos. Religión)

Primera edició íntegra de la Declaració d'Ètica Mundial, fruit de l'assemblea del Parlament de les Religions del Món reunida a Chicago el setembre de 1993. Aquest document recull el que van posar en comú en aquesta matèria els representants de les diferents tradicions religioses del planeta. Al text de la declaració s'hi afegeixen els comentaris al respecte de Hans Küng i de K.-J. Kuschel.

KÜNG, H. *En busca de nuestras huellas: la dimensión espiritual de las religiones del mundo*. Barcelona: Debate, 2004. (Referencias)

Recorregut pel misteriós, complex i fascinant món de les religions universals, des de les primitives fins a l'hinduisme i el budisme, passant pel confucianisme i el taoisme, fins a descobrir les tres grans tradicions monoteistes sorgides al Pròxim Orient: judaisme, cristianisme i islam. Hans Küng rescata al mateix temps el substrat ètic i espiritual present en totes tres amb la finalitat d'il·luminar el seu interior i treure-les del sectarisme amb què es jutgen les unes a les altres. Des de la perspectiva d'un humanisme universal, també critica aspectes com la intolerància o l'etnocentrisme, al mateix temps que mostra la seva admiració i reconeixement per totes les religions.

KÜNG, H. *Proyecto de una ética mundial*. 7a ed. Madrid: Trotta, 2006. (Estructuras y Procesos. Religión)

Aquest llibre és una defensa de la necessitat d'aconseguir per al món no una religió o una ideologia unitàries, sinó més aviat una classe de normes, valors, ideals i objectius obligatoris i obligants. L'assoliment d'aquest sistema ètic mundial es converteix en un imperatiu si el que es vol és aconseguir la pau, la convivència i la supervivència al món. Amb ètiques antagòniques no trobarem espais de concòrdia.

KUSHEL, K.-J. *Discordia en la casa de Abrahán: lo que separa y lo que une a judíos, cristianos y musulmanes*. Estella: Verbo Divino, 1996. *

Llibre contrari a la intolerància d'algunes persones que professen el judaisme, el cristianisme i l'islam. L'autor projecta una «ecumene abrahàmica» que expressi la profunditat religiosa i espiritual comuna a les

tres religions en l'experiència i la trobada amb Déu. La figura d'Abraham és agafada com a nexe comú de les tres confessions de fe.

L

Lee, Ch. J. A.; Hand, T. G. *El sabor del agua: el cristianismo visto con ojos taoístas y budistas.* Madrid: San Pablo, 2000. (Albor; 5)

Original i encisador llibre que s'endinsa en el cor del cristianisme per explicar-lo des d'una òptica taoista i budista. Per fer-ho els autors utilitzen la imatge de l'aigua, tan significativa en totes dues religions. Per al budisme, la veritat és com l'aigua, que busca el seu propi camí. Tot el que hi ha a la superfície s'alimenta d'aquesta aigua, floreix i mor, però l'aigua continua fluint. En el taoisme, el Wu Wei s'associa amb l'aigua, amb la naturalesa passiva. Aparentment l'aigua és inofensiva i feble, però acaba erosionant la roca.

M

Mary, E. *La aportación de un judío a la Iglesia*. Barcelona: Riopiedras, 1986. (Humanismo Judío)

Només a partir de l'any 1970 l'Església catòlica s'ha apropat al judaisme molt més que en la resta dels gairebé vint segles anteriors d'història. Què ha provocat aquest canvi tan profund i significatiu? Quina és la causa d'aquest acostament? Potser hi ha algun artífex de tot això? El llibre respon a aquestes preguntes explicant la biografia d'un home, la seva incansable lluita per la veritat i la seva petició a l'Església catòlica: que se sàpiga la veritat i que l'exegesi cristiana de la Passió de Jesús s'adeqüi a aquesta veritat. Aquest home era jueu, Jules Isaac, i qui va acceptar va ser Joan XXIII. Tots dos, malalts i ancians, van fer un gir important en aquest sentit.

Mitre, E. *Judaísmo y cristianismo: raíces de un gran conflicto histórico*. Madrid: Istmo, 1980.

Aquesta obra és un estudi d'història religiosa que té com a finalitat aclarir, a la llum de les connexions existents entre el judaisme i el cristianisme, alguns fets d'indubtable transcendència a l'edat mitjana i les seves implicacions en èpoques posteriors. Tracta qüestions com la culminació del monoteisme en el poble jueu; la formació del cristianisme i les relacions entre institucions al llarg de l'edat mitjana. L'autor considera el binomi judaisme-cristianisme com un motor dinamitzador per analitzar i entendre la societat medieval i la societat cristiana occidental.

P

Panikkar, R. *El diàleg indispensable: pau entre les religions*. Barcelona: Edicions 62, 2003. (Llibres a l'Abast; 375).

L'objectiu de l'autor en aquest llibre no és altre que el d'apostar fermament per un diàleg entre totes les religions per prevenir conflictes bèl·lics, polítics o econòmics, minimitzar els prejudicis cap a l'altre, desactivar la intolerància i fomentar el coneixement i el respecte de les diferents tradicions religioses. Fomentant el diàleg interreligiós i intercultural s'aconseguirà una transformació creativa de les tradicions històriques.

PANIKKAR, R. *El diálogo interreligioso*. Madrid: Darek-Nyumba, 1992. *

Quadern escrit per R. Panikkar, home de profundes i plurals arrels culturals i religioses, en què mostra la seva aposta pel diàleg intercultural i interreligiós com a antídot contra un dels problemes més urgents i inquietants de la nostra època: la desconfiança entre les religions i els possibles conflictes que se'n puguin derivar.

PANIKKAR, R. *La intuición cosmoteándrica: las tres dimensiones de la realidad*. Madrid: Trotta, 1999. (Paradigmas; 24)

Segons Raimon Panikkar, en la intuïció cosmoteàndrica la realitat no està formada ni per un bloc únic indistint (diví, espiritual o material) ni tampoc per tres blocs, sinó que aquestes tres dimensions apareixen interrelacionades. La intuïció cosmoteàndrica supera el racionalisme sense caure en l'irracionalisme o en el sobrenaturalisme. La segona part del llibre es concentra en la nova consciència temporal en què entra la humanitat en aquest mil·lenni i desenvolupa l'experiència no-dualista del temps, és a dir, allò que s'ha anomenat *eternitat*. L'eternitat no ve després del temps. La vida de l'home sobre la Terra constitueix un ritme en què cada moment és habitat per l'altra cara eterna. Per tant, la consciència històrica donaria lloc a una autoconsciència transhistòrica.

PANIKKAR, R. *Sobre el diálogo intercultural*. Salamanca: San Esteban, 1990. (Aletheia; 15)

L'autor fa una defensa ben clara del diàleg interreligiós però també intercultural, ja que una de les raons que porten al diàleg és la consciència inesgotable de la condició humana i una necessitat de recerca comuna de la veritat major, que supera a tothom, viscuda en actitud dialogal, una possibilitat real perquè les religions, les cultures, les formes de pensament entrin en un diàleg de diverses veus.

R

«Religions en diàleg». *Qüestions de Vida Cristiana* [Barcelona] (1998), núm. 189.

Aquest número de la revista *Qüestions de Vida Cristiana* fa una defensa ferma del diàleg entre religions, de l'ecumenisme, per aconseguir un millor coneixement mutu entre elles i una bona convivència en societats com l'occidental, cada vegada més plurals. El diàleg interreligiós és una necessitat per assolir un clima de pau, concòrdia, tolerància i convivència al món.

RIBERA, R. *El diàleg interreligiós*. Barcelona: Fragmenta, 2007. (Introduccions; 1)

Aquest llibre descriu el diàleg interreligiós en el marc de dos diàlegs més: l'intrareligiós i l'extrareligiós. També aborda els problemes del diàleg, els seus protagonistes, la incidència que hi té la concepció prèvia de la religió i les conseqüències que pot tenir per a les religions i per al món. El llibre ofereix contrapunts del musulmà Aya, la budista Castellà i d'un arxiprest d'una església cristiana ortodoxa de Barcelona.

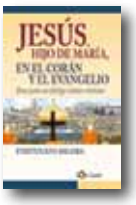

RILOBA, F. *Jesús, hijo de María en el Corán y el Evangelio: bases para un diálogo islamo-cristiano*. Barcelona: Claret, 2000. (Punto de Encuentro; 4)

Aquest llibre és una invitació a musulmans i cristians per establir un diàleg construc-

tiu i amistós sense prejudicis. L'autor presenta la persona de Jesús, fill de Maria, tal com diu l'Alcorà i els Evangelis, com a nexe d'unió, com a fil conductor de dues tradicions religioses que haurien de confraternitzar en el present i en el futur immediat.

T

Tamayo, J.-J. *Fundamentalismos y diálogo entre religiones*. Madrid: Trotta, 2004. *

En aquest llibre, Juan José Tamayo tracta el nou paradigma interreligiós i intercultural, reprenent així la categoria de secularització i també el fenomen del retorn de la religió a la societat actual. També analitza la categoria del fonamentalisme en dues direccions: el fonamentalisme religiós i el fonamentalisme econòmic. L'estudi de les tipologies de la relació entre el cristianisme i les altres religions permet avançar en la categoria de diàleg interreligiós. L'autor també aposta per una teologia islamo-cristiana de l'alliberament. Els drets humans com a categoria permeten examinar el caràcter humanista de les religions. I la categoria d'interculturalitat serveix com a antídot contra qualsevol forma de fonamentalisme cultural.

Torradeflot, F., ed. *Diàleg entre religions: textos fonamentals*. Madrid: Trotta, 2002. (Materials per al Diàleg Interreligiós; 1) *

Llibre destinat a persones que vulguin conèixer les diferents tradicions religioses, les relacions mútues, el paper d'aquestes en les societats on tenen una presència significativa i la seva aportació a la construcció d'una comunitat de persones en pau. També va dirigit a les persones interessades en la renovació i orientació ètica que duen a terme les tradicions religioses. És, per tant, una defensa de la cultura de la pau, de la identitat pròpia i de la diversitat.

Torradeflot, F. *Jesús i el diàleg interreligiós*. Barcelona: Espai Obert, 2001. (Quaderns; 11)

Des del context de la diversitat religiosa en la societat occidental, és necessari plantejar-se la qüestió de la universalitat de la figura salvadora de Jesús. Com s'ha d'entendre la fe en Jesús en una societat plural? És necessari, per tant, una anàlisi de la qüestió per part de la teologia cristiana de les religions i de la cristologia de les religions. És possible una reinterpretació de la figura de Jesucrist des de sensibilitats culturals diferents, des de tradicions religioses no cristianes?

Torradeflot, F. *Mística i diàleg interreligiós*. 2a ed. Barcelona: Fragmenta, 2008. (Assaig; 6)

Aquest llibre és fruit d'una conferència internacional sobre mística i diàleg interreligiós celebrada a Barcelona l'any 2002. Una vintena de participants fan les seves aportacions mitjançant l'exercici del diàleg en viu (recollit per Ignasi Boada en el capítol central: «Converses espirituals») i a través de l'escriptura, amb la ponència inaugural de Raimon Panikkar, les autobiografies dels protagonistes del diàleg i el text final de Xavier Melloni. El llibre evidencia els vincles entre mística i diàleg interreligiós, en la mesura que allà on hi ha místics de diferents religions s'estableix un diàleg fluid, profund i obert.

Torres Queiruga, A. *El diálogo de las religiones*. Santander: Sal Terrae, 1992. (Cuadernos FyS; 18)

Aquest quadern és una aposta per un diàleg profund, sincer i obert per part de totes les religions, des de la humilitat, per

buscar la màxima comunió possible. Però aquest diàleg no es pot entendre si no és des del respecte a les identitats pròpies de cadascú. L'actitud ha de ser el respecte i l'obertura a l'enriquiment mutu.

V

VILANOVA, E. [ET AL.] *Cartes creuades des de la fe i l'agnosticisme.* 2a ed. Barcelona: Mediterrània, 2000. (Temes d'Ara Mateix; 17).

El llibre recull vint-i-sis cartes fruit d'un diàleg sincer, lliure i profund entre destacades personalitats del món de la fe cristiana i de l'agnosticisme, acollides a la secció «Cartes Creuades» de la revista *Foc Nou*. Aquestes cartes tracten cinc àmbits temàtics: societat i fet religiós, amb Joan Raventós (expresident del Parlament de Catalunya) i Joan Carrera (exbisbe auxiliar de Barcelona); els límits de la ciència, amb David Jou (físic i poeta) i Jorge Wagensberg (director del Museu de la Ciència de Barcelona); l'educació en els valors, amb els filòsofs Francesc Torralba i Xavier Rubert de Ventós; el problema del mal, entre el teòleg Josep M. Rovira Belloso i el filòsof Eugenio Trías, i el futur de la religió, amb les catedràtiques d'ètica Victòria Camps i Adela Cortina. Aquesta edició incorpora una introducció d'Evangelista Vilanova i un epíleg de Norbert Bilbeny.

Recursos multimèdia

Webs

ADIM [En línia]: *Asociación de Diálogo Interreligioso de la Comunidad de Madrid.* Madrid: ADIM, [2010]

<http://adimadrid.com/> [Consulta: 3 juny 2009]

Associació UNESCO per al Diàleg Interreligiós [En línia]. Barcelona: AUDI, 2009.

<http://www.audir.org/> [Consulta: 3 juny 2009]

BCI a Internet [En línia]. [S.l.]: Societat Bïblica d'Eslovènia, 2001-2008.

<http://www.abcat.org/bci/>[Consulta: 3 juny 2009]

Council for a Parliament of the World's Religions [En línia]. Chicago:Council for a Parliament of the World's Religions, 2007-2009.

<ttp://www.cpwr.org> [Consulta: 3 juny 2009]

Dialogal [En línia]*: quaderns de l'Associació UNESCO de Diàleg Interreligiós.* Barcelona: El Ciervo 96, [2009].

<http://www.dialogal.com/> [Consulta: 3 juny 2009]

Dialogue [En línia]: *UNESCO Culture*. Paris: UNESCO, 1995-2008.

<http://portal.unesco.org/culture/en/ev.php-URL_ID=34327&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html>[Consulta: 3 juny 2009]

ECRL [En línia]: *Religions for peace.* Oslo: European Council of Religious Leaders, [2009].

<http://www.rfp-europe.eu/ > [Consulta: 3 juny 2009]

GONZALO, J. "Rialles divines". *Vilaweb* [En línia]: *el punt*. [Barcelona, etc.] (17 novembre 2007).

<http://www.vilaweb.cat/www/elpunt/noticia?p_idcmp=2632538>

Grup de Treball Estable de les Religions [En línia]. [S.l.]: GTER, [2009].

<http://www.grupdereligions.org/index.html> [Consulta: 3 juny 2009]

ICNY [En línia]: *Interfaith Center of New York*. New York: INCY, 2008.

<http://www.interfaithcenter.org/index.asp> [Consulta: 3 juny 2009]

Inter-religious dialogue and cooperation [En línia]. Geneva: World Council of Churches, 2009.

<http://www.oikoumene.org/en/programmes/interreligiousdialogue.html>[Consulta: 3 juny 2009]

Krueger, D. *Interfaith calendar* [En línia]. Bloomington [Minnesota]: MKL,1999-2009.

<http://www.interfaithcalendar.org/> [Consulta: 3 juny 2009]

Temple of Understanding [En línia]: achieving *peaceful coexistence among individuals, communities, and societies through interfaith education*. New York: The Temple of Understanding, 1960-2008.

<http://www.templeofunderstanding.org/> [Consulta: 3 juny 2009]

The Holy See [En línia]: *The Roman Curia: Pontifical Council for Inter-religious Dialogue*. Vatican City: Vatican Publishing House, [2005-2009].

<http://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_councils/interelg/>[Consulta: 3 juny 2009]

The Inter Faith Network for the UK [En línia]: *promoting good interfaith relations*. London: Inter Faith Network, 1999-2009.

<http://www.interfaith.org.uk/> [Consulta: 3 juny 2009]

United Religions Initiative [En línia]. San Francisco: United Religions Initiative, 1996-2009.

<http://www.uri.org/> [Consulta: 3 juny 2009]

World Conference of Religions for Peace [En línia]. New York: World Conference of Religions for Peace, [2008-2009].

<http://www.wcrp.org/> [Consulta: 3 juny 2009]

Xarxa Catalana d'Entitats de Diàleg Interreligiós [En línia]. Barcelona: Associació UNESCO per al Diàleg Interreligiós, 2009.

<http://granat.boumort.cesca.es/index.php?option=com_content&task=view&id=12&Itemid=32> [Consulta: 3 juny 2009]

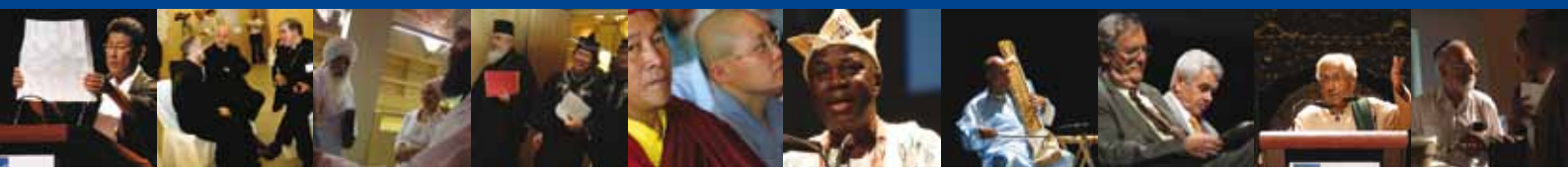

LAÏCITAT I RELIGIONS

B

Blas Zabaleta, P. de, coord. *Laicidad, educación y democracia*. Madrid: Biblioteca Nueva, 2005.

Aquest llibre constata el ressorgiment de la vella polèmica laïcitat-confessionalitat en el si del sistema educatiu espanyol en un moment com l'actual, que coincideix amb l'arribada a les aules dels centres públics d'alumnes procedents d'altres països i, a la vegada, seguidors d'altres tradicions religioses diferents de la cristiana catòlica.

C

Centre d'Estudis de les Tradicions Religioses. *Encontres de Can Bordoi*. Barcelona: CETR, 2004-2008.

Aquest volum intenta ser una reflexió i una resposta sobre les noves possibilitats de l'espiritualitat com a forma de qualitat humana a les noves societats industrials. A banda de les ponències d'experts de diferents contrades del planeta i de diferents creences i conviccions, es recullen suggerents i interessants debats entre els ponents. Aquestes trobades estan liderades per Marià Corbí.

Corbí, M. *La religió que ve: la gran transformació de la religió en la societat científico-tècnica*. Barcelona: Claret, 1991. (Horitzons; 21)

En aquestes pàgines l'autor exposa les conseqüències de l'adveniment de les societats d'innovació per a les formes i estructures religioses conegudes fins ara, i aposta per una clara transformació en l'àmbit religiós que obliga a fer una nova lectura de les tradicions religioses i culturals deixant de banda antigues formes de vida o sistemes de creences.

Corbí, M. *Religión sin religión*. Madrid: PPC, 1996. *

Marià Corbí concep la noció de religió com una forma de plasmar una sèrie de processos del pensament, dels sentiments i de la pròpia vivència de la vida en les societats pretèrites. Ell aposta en l'actualitat per renovar aquestes formes per adaptar aquest concepte a la realitat canviant que observem, sense menysprear el passat però mirant el present i el futur. Es tracta de canviar les formes mantenint gran part del contingut. Aquest és el sentit del títol del llibre.

Council of Europe. Commitee of ministers. *Dimension of religions and non-religious convictions within intercultural education: Recommendation CM/Rec(2008)12 and explanatory memorandum*. Strasbourg: Council of Europe, 2009. (Legal issues)

Es tracta d'una recomanació pràctica per a l'acció de govern que explica la perspectiva d'educació intercultural des de la qual s'han de tractar les religions i les conviccions no religioses i n'extreu una sèrie de principis, objectius i mètodes d'ensenyament i d'aprenentatge. La recomanació va ser adoptada pel Comitè de Ministres del Consell d'Europa el 10 de desembre de 2008 com a resultat final del projecte dut a terme pel Comitè de Direcció del Consell d'Europa a través del projecte del Comitè Directiu per a l'Educació sobre el Nou Desafiament de l'Educació Intercultural: Diversitat Religiosa i Diàleg a Europa (2002-2005). Pot ser utilitzat com a referència pels responsables polítics, dissenyadors curriculars, educadors i ensenyants en el seu treball qüotidià per desenvolupar competències a favor del diàleg intercultural i per eliminar obstacles que dificultin l'adequat tractament de la diversitat de religions i de conviccions no religioses a l'àmbit escolar.

D

Direcció General d'Afers Religiosos. *Guia per al respecte a la pluralitat religiosa en l'àmbit hospitalari*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2005. *

Aquesta publicació elaborada pel Departament de Presidència i el Departament de Salut de la Generalitat de Catalunya és una guia que té present el respecte a la pluralitat religiosa en l'àmbit hospitalari; és per això que explica les situacions que es poden donar als hospitals relacionades amb la religió per tal d'assegurar el màxim respecte a les opcions i creences dels ciutadans que viuen moments delicats per a la seva salut. La guia està dividida en tres parts: la primera recull la normativa vigent; la segona consisteix en una sèrie de fitxes que presenten les característiques i les peticions principals de cada religió que es poden donar en un moment concret, i la part final ofereix recomanacions per poder atendre bé aquestes peticions.

Direcció General d'Afers Religiosos. *Guia per al respecte a la diversitat de creences en l'àmbit funerari*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2008. *

Aquesta guia explica les peticions de les diverses opcions religioses i de pensament més habituals en els tanatoris, recomanacions per atendre-les i la normativa aplicable, amb l'objectiu de servir de suport a totes aquelles persones que treballen en l'àmbit funerari. La guia s'estructura en quatre parts: la primera és un resum de la normativa vigent sobre els drets de llibertat religiosa, de pensament i de consciència, en els aspectes relacionats en l'àmbit funerari; la segona consisteix en una sèrie de fitxes que presenten les característiques i les peticions de les diverses opcions; la tercera recull el marc jurídic al qual s'han d'ajustar les pràctiques funeràries, i la quarta part ofereix un recull de propostes d'actuació als tanatoris.

F

Ferrarotti, F. *Una fe sin dogmas*. Barcelona: Península, 1993. (Homo Sociologicus; 50). *

En aquest llibre l'autor se centra en la distinció entre el sagrat i el religiós. El degà de la sociologia italiana, Franco Ferrarotti, tracta el tema des de la perspectiva de la persistència del sagrat fora dels marges de les «religi-

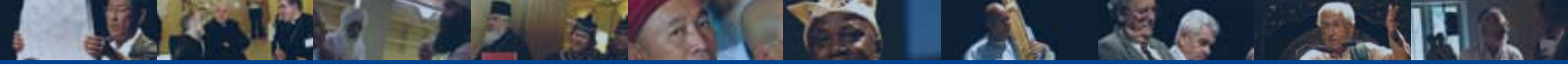

ons d'església». D'aquesta manera recupera la «religió laica» i «la teologia per a ateus» de volums anteriors. L'argument fonamental el pren el contracte social de Rousseau i l'obra de Durkheim és revisada en profunditat. L'autor somia en la fi del «cristianisme constantinià» i defensa la idea d'una religió sense dogmes ni estructures.

FERRY, L.; GAUCHET, M. *Lo religioso después de la religión.* Rubí: Anthropos, 2007. (Pensamiento crítico. Pensamiento utópico; 159)

Dos filòsofs no creients, un d'ells antic ministre francès de l'Educació, Luc Ferry, i l'altre director de l'École des Hautes Études de Sciences Sociales, Marcel Gauchet, mostren els seus acords i desacords al voltant de la religió. Estan d'acord en què la transcendència entesa com quelcom que ve de fora ha estat superada i que, en canvi, pot romandre pròpiament dins l'experiència humana. Tanmateix, no hi ha acord a l'hora d'afirmar si la religió ha arribat, o no, al seu final. Segons Gauchet a les societats modernes hi ha una "sortida" de la religió i, sobretot, una desaparició de la seva funció social Segons Ferry n'hi ha prou reinterpretant-la i no cal dir que s'ha acabat. S'afirma que hi ha una desantropoformització de Déu i que la religiositat o espiritualitat després de la religió és atea, però que l'ésser humà és transhistòric, sobrenatural, diví i per aquesta raó cal salvar el vocabulari religiós (LF) o substituir-lo pel purament filosòfic (MG), de manera que l'absolut pugui ser entès des d'un punt de vista profà. Ferry en té prou amb una relectura no dogmàtica del llenguatge religiós. Som davant de dues lectures laiques interessants i diverses del fet religiós, testimonis dels nous alès que corren en el panorama de la reflexió filosòfica sobre aquest fet.

FIERRO, A. *El hecho religioso en la educación secundaria: una educación laica para la tolerancia*. Barcelona: ICE. Universitat de Barcelona: Horsori, 1997. (Cuadernos de Educación; 23)

Destinat a professors, aquest llibre s'ocupa de la presència i del tractament educatiu del fet religiós a l'escola durant l'edat adolescent. En el marc d'una teoria de l'educació i de la religió, el llibre aposta pel valor educatiu dels rituals, els relats sagrats i els personatges religiosos que han estat cultivats per les diferents religions i que han marcat d'alguna manera les diferents cultures de la humanitat.

G

GARCÍA-SANTESMASES, A. *Laicismo, agnosticismo y fundamentalismo*. Madrid: Biblioteca Nueva, 2007. (Ensayo; 8) *

García-Santesmases defensa en aquestes pàgines el concepte de laïcisme, que sovint s'intenta relacionar amb els de totalitarisme o el de relativisme. El laïcisme postula un model de relacions socials que eviti un enfrontament de civilitzacions o de grups humans per motius de pertinença religiosa. El laïcisme instal·lat a la societat evita la plasmació dels extremismes religiosos. En aquest sentit, el llibre aposta pels valors de la Il·lustració però sense caure en l'oblit de tot el que va passar al segle XX. L'autor reivindica el laïcisme, l'europeisme i el socialisme democràtic en contra dels que defensen el neoliberalisme, el neoconservadorisme i el neoimperialisme.

R

RODRÍGUEZ GARCÍA, J. A. *Urbanismo y confesiones religiosas*. Madrid: Montecorvo, 2003.

Llibre inèdit sobre la relació entre l'urbanisme i les diferents confessions reli-

gioses. Comença fent un recorregut pel dret urbanístic històric a Espanya i una aproximació al dret urbanístic vigent per endinsar-se en la incidència dels principis de laïcitat i cooperació amb les confessions religioses en el dret urbanístic espanyol.

T

Tamayo, J.-J. *Para comprender la crisis de Dios hoy*. 2a ed. Estella: Verbo Divino, 2000.

Estudi historicofilosòfic sobre la complexa relació de la filosofia moderna amb la qüestió de la idea de Déu. Tracta la recerca del binomi Déu-raó amb Descartes i Leibniz, i també l'agnosticisme, el deisme i l'ateisme, la dialèctica i la mort de Déu, la paradoxa de la fe en Kierkegaard, la crítica humanista de Déu en Feuerbach, el marxisme i la religió, Déu com la nostàlgia del pare en Freud o el judici moral de les víctimes envers Déu.

Recursos multimèdia

Webs

Afers religiosos [En línia]: *Direcció General d'Afers Religiosos de la Generalitat de Catalunya*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1995-2009.

<http://www.gencat.cat/vicepresidencia/afersreligiosos/> [Consulta: 3 juny 2009]

Ateus de Catalunya [En línia]. [Barcelona]: Ateus de Catalunya, 2005-2009.

<http://ateus.org/> [Consulta: 3 juny 2009]

Entidades religiosas [En línia]. Madrid: Ministerio de Justícia, [2000].

<http://dgraj.mju.es/EntidadesReligiosas/> [Consulta: 3 juny 2009]

Religous freedom [En línia]. [S.l]: U.S Department of State, [2009].

<http://www.state.gov/g/drl/irf/> [Consulta: 3 juny 2009]

ART, LITERATURA I CIÈNCIA

B

Blasco, A. M.; Pla, R., eds. *Gaudí i la dimensió transcendent*. Barcelona: Cruïlla, Barcelona, 2004. (Cristianisme i Cultura; 47). *

Aquest llibre presenta el caràcter, la religiositat, l'època i el país de Gaudí, cosa que permet comprendre millor la seva rica i complexa personalitat.

C

Carmona Mena, J. *Iconografía cristiana: guía básica para estudiantes*. Madrid: Istmo, 1998. (Colección Fundamentos; 148) *

Conté una llista de personatges de l'Antic Testament amb indicacions per localitzar-los en l'art, i un vocabulari de temes del Nou Testament també relacionat amb l'art.

D

De Capoa, Ch. *Episodios y personajes del Antiguo Testamento*. Barcelona: Editorial Electa, 2003. (Los Diccionarios del Arte).

Una molt bona selecció d'obres d'art de tema bíblic. Cada obra està acompanyada de comentaris explicatius que dirigeixen l'atenció cap a detalls que d'altra manera passarien desapercebuts. La mateixa col·lecció ha publicat el volum *Episodios y personajes del Evangelio*.

G

García Doncel, M. *El diálogo teología-ciencias hoy*. Sant Cugat del Vallès: Cristianisme i Justícia, 2003. (Cuadernos del Institut de Teologia Fonamental; 40)

La primera part («Perspectiva histórica y oportunidad actual») és un recorregut històric i epistemològic per les etapes de la ciència prèvies al que entenem per ciència moderna, sempre relacionades amb les afirmacions de la fe cristiana, des de la ciència antiga i medieval fins a arribar a Karl Popper, passant pel positivisme de Comte. Aquesta perspectiva mostra l'oportunitat actual en l'àmbit del diàleg entre la fe i les ciències.

A la segona part («Perspectivas científica y teológica»), el professor Manuel García Doncel analitza aquestes dues perspectives a partir del rigorós i seriós diàleg teologia-ciències que va ser organitzat conjuntament per l'Observatori Vaticà i el Centre de Teologia i Ciències de la Natura de Berkeley. Des de la perspectiva científica tracta el model cosmològic estàndard del big-bang calent i l'evolució darwinista biològica i humana. I des de la perspectiva teològica tracta la kènosi del creador i la seva conclusió escatològica, el logos com a disseny de l'univers, el principi antròpic cristià i l'esperit com a restaurador en l'ordre a la nova creació.

J

Jou, D. *Déu, cosmos, caos: horitzons del diàleg entre ciència i religió*. Barcelona: Viena, 2008. (Carta Blanca; 12) *

David Jou, catedràtic de Física de la Matèria Condensada a la Universitat Autònoma de Barcelona, poeta i cristià, planteja en aquest llibre la relació entre la ciència i la religió, el diàleg entre totes dues disciplines com a frontera del coneixement especialment activa en un temps com l'actual, en què l'avenç científic obre noves perspectives en la manera d'interpretar el món i la vida, i en què les preguntes i les experiències de la vida, objecte d'atenció de la religió, adquireixen nous matisos i obren nous camins de coneixement.

Jou, D. *Reescribiendo el Génesis: de la Gloria de Dios al sabotaje del Universo*. Barcelona: Destino, 2008. (Imago Mundi; 137)

El llibre constata el fet que totes les cultures han intentat explicar com fou creat l'espai que habiten. Mite, religió, filosofia, ciència: tots els esforços de l'intel·lecte han buscat respostes a aquesta qüestió, des del Gènesi a les teories cosmològiques més recents, passant pels gnòstics, la càbala, Newton o Einstein; tots han intentat donar resposta a la pregunta sobre l'origen del món. A les explicacions científiques actuals, l'autor hi afegeix els antecedents històrics.

M

Monreal y Tejada, L. *Iconografía del cristianismo*. Barcelona: El Acantilado, 2000. (El Acantilado; 27). *

Un llibre bo i molt útil per a una primera introducció a la comprensió significativa de l'art cristià.

N

Nogués, R. M. *Déu, creences i neurones: un acostament científic a la religió*. Barcelona: Fragmenta, 2007. (Assaig; 2) *

El llibre exposa —amb claredat, agilitat i saviesa— temes tan diversos com ara el paper del cervell en l'experiència religiosa, les situacions fronteres entre la mística i la patologia, l'estatut científic de la religió, la crítica excessiva de la religió, el valor evolutiu de les creences, les aportacions més recents de la neuroreligió, el desafiament del pluralisme religiós, el contrast entre espiritualitat i religió, la religió i el sexe, la discriminació religiosa de la dona i la institucionalització del sagrat.

R

Réau, L. *Iconografía del arte cristiano*. Barcelona: Ediciones del Serbal, 1995-2000. 6 v. (Cultura Artística) *

Insuperable recull d'obres d'art de temes bíblics.

Rubia, Francisco J. *La conexión divina*. 2a ed. Barcelona: Crítica, 2004.

Aquest volum analitza l'experiència mística en les diverses tradicions religioses parant atenció als seus fonaments neurobiològics, i tenint en compte la pregunta per les estructures cerebrals que produeixen l'experiència de la transcedència. També analitza si té sentit parlar de neurotologia. L'autor creu que s'ha d'acabar el dualisme cos-esperit, i que per aconseguir-ho pot ser molt útil conèixer millor el cervell humà.

S

Solà, J. M., ed. *Textos bàsics de la Bíblia i el seu ressò en la cultura*. Barcelona: Proa, 2007. (Les Eines; 48) *

Josep Maria Solà, professor i biblista, ens proposa una lectura no rutinària d'alguns textos significatius de la Bíblia per posar a l'abast del lector les claus per conèixer millor els fonaments de la nostra cultura i civilització. Partint de la convicció que la Bíblia, tot i ser el llibre més traduït, llegit i venut del món, encara és molt desconegut per a molta gent, el llibre del professor Solà és una eina rellevant per comprendre l'art i la literatura d'Occident.

CENTRE UNESCO DE CATALUNYA

UNESCOCAT

Organització de les Nacions Unides per a l'Educació, la Ciència i la Cultura

Ajuntament de Barcelona

Drets Civils

ASSOCIACIÓ UNESCO PER AL DIÀLEG INTERRELIGIÓS

ASOCIACIÓN UNESCO PARA EL DIÁLOGO INTERRELIGIOSO
ASSOCIATION UNESCO POUR LE DIALOGUE INTERRELIGIEUX
UNESCO ASSOCIATION FOR INTERRELIGIOUS DIALOGUE

Fundació BancSabadell

ISBN 84-95705-84-6